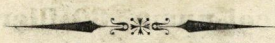

REVISTA POLITICĂ ≡ ≡ ≡ ȘI LITERARĂ ≡ ≡ ≡

Director-proprietar-editor: AUREL CIATO.

SUMARUL:

- Dr. V. NIȚESCU . . . . . Rolul conștiinței.
- M. LUCIAN . . . . . Scrisoare (poezie).
- AUREL CIATO . . . . . DI P. P. Carp și cestia națională.
- D. D. PĂTRĂȘCANU . . . . . In tren (nuvelă).
- D. I. NICHIFOR . . . . . La chef (poezie).
- M. LUCIAN . . . . . Toamnă (poezie).
- M. STRAJANU . . . . . Puterea sufletească, de C. Rădulescu—Motru.
- A. MELIN . . . . . Din vrăjbi (nuvelă).
- Dr. V. MERUȚIU . . . . . Ocenele din România.
- IUNIOR . . . . . Economie națională—sociologie. Cronici: Muncitori acționari. Oprirea consumării absintului în Franca. Greva minerilor din Mausfeld. Fixarea minimumului plății din industria de casă.
- Dr. ȘTEFAN POP . . . . . Bibliografia Catehizmelor vechi românești (VI. Catehizmul lui Fogarasy din Lugoj 1648).
- AL. CIURA . . . . . Cronica literară: D. D. Pătrășcanu, Note și Amintiri.
- A. C. . . . . Note politice: Atentatul asupra primului ministru al României; Sfârșitul crizei etc.
- * * * . . . . . Informațiuni;
Bibliografie;
Reviste;
Redacțional.

REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ

==== APARE ODATĂ PE LUNĂ ====

DIRECTOR—PROPRIETAR—EDITOR: AUREL CIATO.

Cu colaborarea dlor: *Ioan Adam, I. Agârbiceanu, A. P. Bănuțiu, Lucian Bolcaș, Dr. L. Ciato, Ales. Ciura, Maria Cunțan, Dr. C. Maniu, Dr. Iuliu Maniu, A. A. Melin, Dr. V. Meruțiu, Dr. V. Moldovan, Dr. V. Nițescu, Vasile C. Osvadă, Horia P. Petrescu, Dr. Ștefan Pop, Dr. I. Rațiu, Luca Rusu, I. U. Soricu, George Stoica, M. Străjan, Petru Suci, Dr. Alexandru Vajda.*

Condițiile de abonare.

Costul abonamentului pe un an întreg	12 cor.
„ 1/2 an	6 „
Pentru studenți, învățători și preoți dela sat pe un an întreg	8 „
„ 1/2 an	4 „
În România și străinătate, pe un an întreg	15 „
„ 1/2 „	7-50 b.

La redacția „REV. POL. ȘI LIT.“ se pot comanda următoarele cărți:

Note și reflexiuni la situația politică a Românilor din regatul ungar

de *Aurel Ciato*. — Prețul unui exemplar 1 cor + 10 fil. porto postal.

Aurel Ciato: CRONICI POLITICE.   Fasc. I. Cu următorul cuprins:

Prefață. — Spre ideal. — Puterea principiului. — Psihologia situației. — Pericolul românesc. — Dacoromânism. —
==== Reforma electorală. =====

Prețul unui fascicol numai 30 fileri + porto postal.

Revista politică și literară

apare odată pe lună.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
BLAJ (Balázsfalva). Ungaria.

ABONAMENTUL ANUAL: 12 cor.
Pentru studenți, învățători, preoți dela sat: 8 cor.
În România și străinătate: 15 cor.

Rolul conștiinței*)

Judecând după titlul acestei conferențe, tema aleasă de mine vi-se pareă poate un tractat luat din lumea abstracțiunilor, prin cari s'au rătăcit atâtea minți dornice ca din sintetizarea multelor teorii să statorească acel făt real și veșnic care singur a fost, este și va fi: adevărul.

Ca admirator al muncii îndelungate desfășurate de atâtea capete luminate, nu voi cuteza niciodată să desaproab această muncă, fiindcă sunt convins, că ea nu însemnează un prisos sau o pierdere de vreme în crearea unei cărări mai puțin spinoase în sânul omenimii.

Cum însă acest pământ e patria noastră, cum toată ființa noastră pornește de la el, cum toate gândurile și interesele noastre sunt legate de el și cum tot ce avem îi dăm lui, ca tot din el să scoatem apoi motivele ființării și valorării noastre — mă voi restrânge numai la scrutarea și statorirea acelor adevăruri cari leagă strict pe om de glia în care s'a născut, în care moare și din care iară înviază.

Astronomii mari ai vremurilor de azi în frunte cu cel mai ideolog dintre ei, cu învățatul spiritist Flamarion încep deja a rupe în parte legăturile exclusive cu acest pământ și mintea lor încearcă să lege spiritul omului de aici cu spiritul ființelor din alte lumi, voind ca prin această operă întradevăr grandioasă să universalizeze spiritul ființei raționale. Sub cârmuirea unui organizator perfect, intelectual ei așază întreg universul cu toate ființele răslețe ce sunt așezate în trântul.

E măreață idea asta și cât timp va fi încă ființă în largul universului nu va încetă de a-și frământa creierul pentru în-

făptuireea ei, deși pare a fi o idee, care aparține mai mult fantaziei decât realității, Dar ce nu poate face acea ființă care prin alcătuirea eului său stă așa de aproape față de acea înaltă și conștientă concretizare căreia i-se zice Dumnezeu. Prin conștiința sa, care e singura și cea mai puternică temelie, pe care s'a înălțat clădirea minunată a ființei raționale — omul a fost, este și va fi în stare să creeze cele mai minunate așezăminte menite să desăvârșească valoarea lui individuală și prin ea și valoarea societății, fără ca acest om să devie un rob al utilitarismului rău înțeles și pe care Herbert Spencer și-l'a inchipuit stând în veșnică legătură cu acea conștiință, care aparține strict domeniului etice nefalsificate.

Conștiința e deci acea substanță fină a eului omenesc, care dintru început are menirea de a perfecționa pe om și prin el lumea.

Conștiința e tovarășul ilustru omului, care îl ridică din sfera inferioară a animalului și-l înalță până la cea mai desăvârșită strălucire. Cu ea omul e totul fără ea e nimic. Prin ea cel ce o are trăește, cel ce n'o are e mort. Ființarea celui din urmă e egală cu saltul unei efemere mărunte, care moare în momentul nașterii sale.

Am văzut oameni trăind și murind. Unii dintre cei ce au trăit prin moartea lor au încetat de a mai fi și am văzut oameni morți cari prin moartea lor au trăit mai puternic reînviind din germenul faptelor lor și stăpânind asupra oamenilor ca niște zei nemuritori. Cei ce au omorât, cei ce și-au ținut vieața din ruina altora, cei ce au trăit numai de dragul lor — aceia au murit pe veci, iar cei ce au trăit valo-

*) Conferență ținută la 31 Dec. 1909 în preșeara anului nou cu ocazia seratei tinerimei academice din Blaj.

rându-și conștiința lor aceia viețuiesc mereu în sânul omenirii. Istoria ne spune despre neamuri cari au fost și-au strălucit odată prin mărirea lor pe acest pământ dar lipsa conștiinței lor le-au făcut să dispară rămânându-le numai numele sec fără ca de acest nume să se lege vreo faptă de nemuritoare aducere aminte sau de îndrumare pentru neamurile ce au urmat după el.

Ce rol are deci conștiința? Rolul ei e egal cu ființa sau neființa omului, după cum o are s'au n'o are. Cineva ar răspunde că noțiunea acestei conștiințe poate să fie ceva prea obscur, deoarece fiecare și-o explică după interesele sale și după raportul împrejurărilor în care trăește. Nimic mai greșit. Conștiința se apreciază totdeauna din punct de vedere absolut etic. Cutez dară să afirm, că conștiința în sine judecată din punct de vedere al ființării sale genuine — e totdeauna ceva corect. Ea nu e și nu poate fi înfrățită cu interesul care stă în strânsă legătură cu egoismul pentru că atunci încetează de a mai fi, ce e.

Egoismul în sine poate să fie până la un loc corect întrucât se practizează în marginile unui moral oarecare. Dar imediat ce se practizează ca un curent, ca o normă, el încetează de a mai fi un motiv al muncii și devine un rău care nici odată nu poate încăpea în lumea adevărului, cel care singur se poate considera de făt sau de normă a felului de muncă prin conștiință.

Ce aparține conștiinței?

1. Munca. Ea e primul motiv al valorării ei. Prin muncă își arată ea adevărata sa strălucire. Prin muncă se înalță și se fericește individul, prin muncă fințează și se impune un neam, prin muncă îndelungată se câștigă acea autoritate morală, prin care omul poate să critice ceea ce mintea sa luminată nu găsește de bine, fără ca să fie primejduit de a fi invins. Prin muncă, printr'o consecvență împlinire conștiințioasă a datoriei a ajuns marele domn al României A. Cuza să desrobească pe țaranul român din brațele sgârcite ale sărăciei și să-l provadă cu pământ, prin muncă coștiințioasă a putut să scuture lanțurile nedreptății, cari încătușau așa de strâns pe țaranul român făcându-l și pe el părtaș de scutul legii și dându-i și lui putința de a conlucra la legile cari îi ce-

reau bir, jertfă și sânge pentru țară. Prin activitatea-i laborioasă a reușit să secularizeze acele comori nescate cari până atunci îmbuibau lăcomia neastâmpărată a agenților cerșitori pogoriți din muntele Atos sau a rămășițelor degenerate rămase de pripas pe urma acelor creaturi ale fanarului care vreme de veacuri supsesse fără milă sângele românului, a acelei oi căreia nu-i pasă că cine o tunde. Prin muncă a reușit Cuza să pună temelie acelei armate viteze condusă mai târziu de prințul Carol care a smuls apoi din mâna turcului independența țării românești. Prin stăruință desăvârșită a reușit Cuza să-i dea României un parlament întreg compus din reprezentanții tuturor păturilor sociale, cari mai înainte păreau foarte inegale, fiind în deosebi țărănimea foarte desconsiderată. Era această țărănime, acest ord al treilea al României, o masă brută, o cantitate neglijabilă care, după cum zicea Mirabeau despre pletariatul francez, și în tăcerea și nemșcarea-i mută părea o putere înfricoșată când cuteză ca prin valul lacrimilor să-și rostesească durerea și nemulțămirea. Înainte de Cuza nu era nimic țaranul român, deși putea să fie totul precum spune democrațul Sieyes despre masa cea mare a poporului țaran francez. Munca lui Cuza însă l-a făcut să fie totul. Prin muncă, printr'o consecvență și conștientă stăruință a ajuns Nicolae Iorga să-și câștige acea autoritate, care-i dă dreptul să-și spună cuvântul în toate chestiunile noastre de importanță fără ca vreun atac să-i scadă autoritatea. Ba dimpotrivă uriașa lui muncă se pare că a târit după sine întratâta inimile românești conștientioase încât atacurile îl fac parcă mai mare, mai superior, mai apreciat.

»Munca a fost pentru mine mângâierea în desnădejde, refugiul în cotra uritului, un azil în contra întâmplărilor și prigonirilor din afară, precum și a turburărilor din lăuntru. Înșelat în toate speranțele mele, închis în Rișca, de douăori destărat, studiul letopisețelor, singura istorie națională, ce avem până acuma, a fost pentru mine o nevoie ș'o mântuire« — zice marele Mihail Cogălniceanu, motivul muncii conștiințioase a Domnului Cuza, bărbatul ilustru care a așternut pe hârtie, ce trebuia să îplinească Domnul, Cogălniceanu, omul iubit de toată masa de țărani nedreptățiți,

idolul acestora, pilda de muncă și caracter a ardelenilor cari și-au făcut din chipul lui icoană de închinare și de adorațiune așezată în locul cel mai de cinste al casei lor.

Munca, acest făt văzut al conștiinței, semnul, singurul semn săpat în palmă, eră mijlocul exclusiv care înălța în rang și'n scaun de stăpânire pe bărbatul roman — munca fără de care preotul bramin nu dă de mâncare copilului său — e punctul de plecare al oricărei înaintări spre mulțămire sufletească, spre fericire. Hristos însuș prin mâinile sale și-a agonisit pâinea și învăluit în haine simple și-a vestit învățătura sa cuceritoare de lume.

Și sufletul ni-se cutremură de durere, inima ni-se umple de jale, genunchiul ni-se îndoaie în semn de închinare și graiul murmură îndurerat — când ne vin aminte acele mari figuri: Coriolan Bredicean, Alexadru Mocsoni, Aurel Murășan și Augustin Bunea cari prin munca lor conștiințioasă s'au ridicat la acea înălțime spre care privim cu lacrimi înghețate în ochi. Cât de mari i-a făcut pe acești bărbați munca și câtă jale s'a coborât în inima românească deodată cu coborârea lor în mormânt! Blajul istoric Blaj e destul să cugete la Bunea, ca unda Târnavelor să poarte lacrimile Blajenilor. . . .

O altă parte întregitoare a conștiinței e *libertatea*. Conștiința libertății e acel motiv, care aprinde ideile mari ale individului ca și ale colectivității. Ea e așezământul, între marginile căruia ideile mari se pot infăptui și valoră. Fără libertate nu-mi pot închipui om mare, dar nici popor mare. Fără conștiința libertății omul îmi pare o corcitură nedeamnă de a viețui, o creatură nenorocită, care nici odată nu se poate smulge din cătușele individualismului ascuns sau al grețosei sărăcii fizice și intelectuale.

Iată de ce cred eu și cu mine trebuie să creadă toată lumea că lupta pentru libertate, care luptă e mai frumoasă de multeori ca însuș libertatea e o necesitate vitală atât pentru individ cât și pentru mulțime. Pentru acest motiv admir eu pe acel fanatic care luptă pentru înfăptuirea libertății și nu desconsider nici chiar mijloacele cu cari luptă pentru realizarea ei numere-se între aceste mijloace chiar și ura, fiindcă ura sădită în suflete de simțământul virtuții e însuș o glorie. Și tot din cauza asta nu pot simpatiza cu acei oameni,

cari se împrietinesc cu cei ce stau în calea libertății. Pentrucă acești oameni mi-se par prea mici de suflet, aproape demoni, cari lipsiți fiind de conștiință se pun curmeziș în calea progresului, în calea fericirii oamenilor. Sunt acești oameni niște unelte urâte îmbâcsite de uriciunea egoismului grosolan, cu care nu poate simpatiza om pe fața pământului, pentrucă în ei nu se află nimic din ceea ce însemnează adevăr și virtute. Nu atât din punct de vedere național desaproab pe acești oameni, ci poate mai mult din punctul de vedere al binelui omenesc, deoarece acest bine nu poate niciodată tolera înfrățirea cu spiritul ticălos opresiv. Un popor apăsător, lipsit de favorul libertăților e dator să lupte totdeauna și aproape exclusiv pentru dobândirea libertăților, iar un popor care și-a dobândit deja libertatea e dator ca să exploateze totul, ce cade în cadrele utilitarismului moral pentru a-și îmbunătăți poziția și soarta. Altfel nu-mi pot închipui un popor.

Până când libertatea nu și-a vărsat binecuvântarea sa asupra unui popor acela va fi veșnic nefericit și această nefericire nu va încetă, decât când se va începe lupta pentru dobândirea ei. Pentru aceea »doctrina monroiană« nu tolerează, ca în America să se încuibe acel spirit care se zice al monarchismului, deoarece acest spirit se pare a fi fost și e încă dușmanul libertății absolute. De aceea a spus președintele statelor unite Monroe, că America e a americanilor, fiindcă el eră convins, că spiritul îmbătrânitei Europe va tinde să corcească vreodată strălucirea lumii nouă, cu teate că americanii au înscris în cartea de bronz a constituției lor această libertate, pe care o apăra nu numai aleșii poporului, ci poporul american întreg. Turgot a zis într'un moment de inspirație despre Franklin că: »erupuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis«. Acești tirani fuseseră tiranii Europei și America n'a vrut să tolereze în sânul său tirani. Și asta e motivul, că Lumea nouă a atins înălțimea vertiginoasă de azi lăsând cu mult înapoi lumea veche a Europei îmbătrânite în tiranie și despotism.

Însuș revoluțiunile cele multe s'au făcut în semnul libertății și pentru desrobirea acelor cari din pricina cătușelor ce le apăsa trupului și sufletului, nu puteau merge

înainte. Libertatea gândirii, slobozenia ideilor, îngăduirea scrisului și a cetitului s'au înfăptuit pe lângă mari jertfe, deși toate acestea se practizează încă pe lângă multe restricțiuni și numai în America s'a înscris în constituție libertatea de presă, pe care cel ce o atacă e pedepsit.

Un alt semn puternic de manifestare al conștiinței e simțul dreptății sau mai bine zis conștiința dreptății.

Vă puteți oare închipui popor statornic și țară fericită fără dreptate? Este oare liniște în acea țară unde legea nu scutește deopotrivă pe toți cetățenii? Și credeți oare, că poate să rămână veșnic stăpânitoare minciuna? Vor fi poate minciuni convenționale cunoscute în dicționarul politicei, practizate în palatele diplomaților, vestite de gurile demagogilor; va dăinui poate noțiunea minciunii pentru stăruitoare vreme, dar ca una și aceeași minciună să triumfe mereu, să întunece vecinic ființa adevărului, ce se ascunde la spatele ei — asta e imposibil. Dreptatea a învins și asupra aceluia famen Gorgias din »Dreptatea« lui Zola care concretizează în sine atâtea nedreptăți și totuși atâtea triumfuri asupra lor din partea dreptății: O apariție care așa de des se vede în societate!: Dl Iorga zice, că »să te temi de filantropia, care începe scoțând dinții tăi«. — Cât de urâtă e o astfel de filantropie și cât de inconștient e acela care o practizează. Pătrundeți numai puțin în sufletul societății și veți întâlni apariții de felul ăsta destule. Sunt doară advocați destui »filantropi«. Ei doar dăruiesc în atâtea locuri dinții scoși dela clienții lor. Sunt destui medici, cari mai bucurosi se invoesc ca pacientul să moară conform ordinațiilor lor decât să se vindece contra regulilor medicale. Și sunt destui diplomați cari dăruiesc catedre de profesori la universitate aceluia cari s'au învrăjbit cu conștiința lor și cu sentimentul public. Sunt doară destui de aceia, cari își fac iluzii din iluzii, pentru ca să nu-i ardă focul de sub spuză. E asta conștiință? Își exercită toți aceștia conștiința dreptății? O! dreptatea e ceva ideal și a fi idealist însemnează a fi un visător nebun. Deși spui la toți că idealismul tău e mai real, decât activitatea lor habotnică, totuși ești ținut de rău. Tu consideri idealul de o țintă, de un scop bine fixat, de o perfecționare a unei înfăptuiri oarecare, pentru

care lucrui cu cele mai alese și mai reale mijloace și lumea interesului strămt, idoliul egoismului te consideră de un dușman al societății.

Și-acum la ce m'aș mai cufundă în nămolul nedreptăților multe, învrăjbite cu conștiința? Aș face-o poate, dar simt că mă aflu încă în vârtejul luptei pentru libertate și pentru valorarea dreptății nu poți lupta decât în cadrele libertății. Paginile istoriei sunt pline de strigătele împotriva nedreptății și de-atâtea ori s'a cutremurat văzduhul de luptele ce s'au purtat întru înăbușirea ei și triumfarea dreptății. Cu evlavie ne aducem aminte și aci de acel Domn zis A. Cuza, care cu atâtea devotament a luptat și a împărțit dreptate. Revoluția franceză a dat omenimii prin graiul lui Mirabeau, prin scrisul lui Rousseau, prin energia lui Montesquieu acele drepturi, cari parcă se concentrează mai ales în două axiome: dreptul la muncă și prin acesta dreptul la viață.

În legătură cu toate acestea, imperativ mi-se impune o nouă îndatorire, ce o are omul ca și colectivitatea și mai ales în aceste timpuri cari par un stadiu de tranziție dela un rău vechiu spre un bine nou. Și această îndatorire e iubirea de neam și iubirea de țară. Ori cât ar fi cineva de umanist, de cosmopolit, nu poate trece peste aceste îndatoriri fără ca să-și calce conștiința. Tolstoi ori cât s'ar părea el de cosmopolit, totuși el e fiul țării rusești. O aflii aceasta din »Ana Karenina« din »Răsboiu și pace«, din »Inviere«, din opera »Cazacii«, din »Ivan prostul«, din »Sonata Kreutzer« și din toate operele lui. Iar faptul, că el ca și L. Andreew a fost escomunicat din sânul bisericii ne întărește credința, că Tolstoi are o nemărginită iubire de ai săi, de neam și de țară. Pentru că iubind neamul tău, iubești omenimea, vorbind în graiul neamului tău vorbești pentru omenime, luptând pentru binele concetățenilor tăi, lupți pentru omenime. »Naționalitatea e puterea creatoare a culturii române, iar cultura e puterea creatoare a naționalității« — spune A. C. Cuza. De ce alt principiu e condus Tolstoi? Ce combate Andreew în »Guvernatorul«, dacă nu lipsa de iubire față de neam, pentru ca prin aceasta să combată tirănia și despotismul omenesc? Ce-a fost Shakespeare, dacă nu »cel mai mare Englez« — cum

i-s'a zis cu toate că Cosmopoliții lipsiți de simțământul iubirii față de neam, îl consideră de cosmopolit? Cine n'are iubire față de cei puțini și mici, cum va putea iubi el pe cei mulți și mari? Nu pare oare comic ca unul apăsător și împilat de cei mari și puternici să strige, că omenimea e împilată, când apăsarea față de el se manifestă în mod local și direct și când datoria lui ar fi de a apăra atacul care se îndreaptă nemijlocit împotriva aceluia, din cari face și el parte. O! sunt așa de comici acești cosmopoliți cu idei largi și cu inimă mică și plini de frică. Dar Goethe cel care tremură, că armata germană va fi învinsă de revoluționarii francezi, oare nu și-a iubit el țara și neamul, cu toate că în revoluțiunea franceză întrezărea luciarea unui soare, un soare mai luminos, mai senin mai puțin plin de arșiță pentru omenime?! Dar Vasile Alexandri, vecinic tânărul și fericite poet al neamului, dar Eminescu această umbră genială, în care se reflectează toate durerile și nădejdiile de mai bine a României, dar Cogălniceanu, care spune cuvintele: »Inima-mi bate, când aud rostind numele lui Alexandru cel bun, lui Ștefan cel mare, lui Mihai viteazul, și nu mă rușinez a zice, că acești bărbați pentru mine sunt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Hannibal, decât Cesar. Aceștia sunt eroii lumii, pe când cei dintâi sunt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia dela Rășboieni are mai mare interes decât lupta dela Termopile și izbânzile dela Racova și dela Călugăreni îmi par mai strălucite, decât acelea dela Maraton și Salamina, pentru că sunt câștigate de Români. Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decât locurile cele mai clasice. Suceava și Târgoviștea sunt pentru mine mai mult decât Sparta și Atena!« —, dar Iorga, A. C. Cuza și atâția alte figuri mari nu și-au iubit și nu-și iubesc neamul și țara cu patimă. Dar Petöfi al Maghiarilor nu a murit de gloanțele dușmanilor pe câmpul de bătaie luptând pentru țară?

Toți acești bărbați mari, cari au fost și cari viețuiesc azi, au fost și sunt oare nebuni de țin la aceste două concepte, pe cari cosmopolitul mărunț, napoleonul guraliv sau gazetarul de contrabandă le disprețuiesc? Din potrivă eu cred, că acele capete mari au înțeles și înțeleg pe deplin

noima și rostul iubirii de neam și țară pentru că altfel toată activitatea lor ar fi fost și ar fi foarte hibridă și niciodată nu s'ar fi putut afirma. Pentru că un Rus, un Englez — fie acesta chiar și Spencer — un Francez, un German sau un Român niciodată nu s'ar putea transpune în ființa atâtor personalități cari pe lângă toate unele identități psihice ce le au, totuși se deosebesc așa de mult unele de altele, încât unitatea conștiinței ar suferi grozav de mult și poate respectivii s'ar considera unul pe altul de nebuni, când s'ar vedea așa de schimbați. Heine de pildă cu toate, că ar fi vrut poate să-și scrie poeziile în limba Francezului hiperdemocrat — totuși versuri ca:

Die schönste Jungfrau sitzt
Dort oben wunderbar
Ihr goldnes Geschmeide blitzet
Sie kämmt ihr goldnes Haar —

n'ar fi fost niciodată în stare să scrie în limba franceză.

Bine înțeles iubitori de neam sunt numai aceia cari sunt înșiși convinși de această iubire, cari se prezintă ca niște substanțe clare ale ființei neamului din care fac parte.

Și iubirea de țară trebuie luată mai mult în înțelesul gliei, în care s'a născut cineva, unde i-au trăit părinții, moșii și strămoșii. Concepția statului în aceste referințe nu poate fi confundată cu concepția de țară. Statul de azi așa cum se prezintă și mai ales cum s'a prezentat până acum în forme aproape stranii e și a fost de multe ori reprob. Și la asta a contribuit se înțelege și acel vanitos și aproape înfricoșat: »l'etat c'est moi«, care s'a deosebit prea mult de țara, în care trăiau milioanele de nedreptățiți, cari n'aveau alt drept decât să se nască și să moară. Conștiința iubirii de țară și de neam trebuie înțeleasă din punctul său de vedere bine precizat și curat etic, în cadrele cărui nu încap tiranii și opresiuni sau exploatări urâte. Curățenia acestor concepte sunt spuse așa de frumos în Scrisoarea III-a alui Eminescu prin graiul Bătrânului Mircea:

»Eu? îmi apar sărăcia și nevoile și neamul!
Și deaceia tot ce mișcă 'n țara asta, râul, ramul
Mi-e prietin numai mie, iară ție dușman este;
Dușmănit vei fi de toate fără a prinde chiar de veste
N'avem aști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se 'nfiorează de-a ta faimă Baiazid«?

Această moșie e țara Românilui, iar conștiința lui e aceea, în care — după cum zicea un bărbat de al nostru — este ceva tare, puternic, providențial, care nea apărât în niște epoce când au perit imperii mult mai sdravene.

Ș'acum ar trebui să trec la aceea »cunoștință de sine« care apără pe individ și pe un popor de multe primejdii și ispite. »Gnoti se avton« — cunoaște-te pe tine însuși, învătă într'o vreme filozoful Socrate pe învățăceii săi. Cunoștința de sine e acel paravan, după care te poți ascunde și fi în siguranță în fața inamicului mai puternic decât tine și reduta de unde te poți apăra cu succes ba poți chiar ataca cu sorți de isbândă. Această cunoștință însă se formează mai ales cu ajutorul culturii. Cultura îi face omului cu puțință ca să se cunoască pe sine însuși, să-și vadă defectele și să le delătore. Cultura e acel puternic instrument cu ajutorul căruia vei putea sta totdeauna ca o stâncă în mijlocul valurilor. Ea e în stare să creeze acea conștiință de om și la noi de Român pe care nici o forță, nici o ademenire, nici o nedreptate, nici o siluire și nici o spoliare nu e în stare s'o turbure. Inchipuiți-vă un popor într'adevăr cult. Veți fi oare de credința că acest popor va fi nimicit? Niciodată. Un astfel de popor va dispune de o astfel de încredere în sine pe care nime nu i-o va putea sdruncina. Acest popor ar fi ca acel stejar care-i mai puternic, dacă se razimă pe tăria rădăcinilor sale, decât acela care se sprijinește pe o proptea pusă de nu știu cine.

Dar mă opresc. Nu vreau să abuzez de paciința ascultătorilor. Voiam să vor-

besc mai mult de cunoștința de sine și mai ales despre razimul acesteia cel mai puternic, despre cultură, pe care poate aș fi adus-o întrucâtva în legătură și cu politica, pentru a-mi fixa unele păreri și convingeri. N'o fac. Pentrucă de multeori politica cu multele și încurcatele ei țesături poate să atingă în mod neplăcut strălucirea culturii, deși la popoarele apăsate politicește, consider lupta politică de foarte necesară pentru valorarea culturii.

Și în sfârșit credeam de necesar de a tracta și alte elemente, poate destul de importante în rolul conștiinței ca de pildă despre simplitatea ce trebuie s'o manifesteze orice individ ca și popor în viața asta. Mă gândeam uneori la acea viitoare Republică române, îmi veneau aminte personalități mari, cari în decursul vremurilor s'au învecinicit în unele ființe perzistând ca tot atâtea individualități adânc pronunțate, justificând astfel crezul budhist despre individualitate. Dar n'o mai fac, pentrucă cred, că scopul conferenței mele s'a epurizat prin cele înșirate mai amănunțit în cele de mai sus.

De va înțelege tot omul rostul conștiinței și rolul ei în formarea individului, și 'n alcătuirea societății în senzul genuin etic al acestei moșteniri dumnezeiești rămase ființii raționale — atunci poate acel ideal, după care insetează și luptă acel moral statornic al omenimii, se va apropia încet de realizare.

Muncă, libertate, dreptate, iubire de neam și țară, cunoștința de sine, simplitate!.. iată acele sfinte elemente cari formează acea substanță supranaturală a conștiinței, în care se întâlnește universalitatea ființei raționale.

V. Nițescu.

S c r i s o a r e .

Și mă cerți, iar, floare-'albastră
De ce astăzi nu-ți mai scriu
Ca atunci, ca 'n alte vremuri.
Când purtam un dor pustiu.

... Și de ce atâta jale
Să te legene mai las,
Când de pază mângăerii
Dorul meu și-a mai rămas.

De ai ști cât dor de tine
Poartă sufletu-mi senin:
Nu și-ai legână tu dorul
În amarnicul suspin.

Ci ca 'n alte dăți și-acuma
Tu mi-ai da cuvântul drag...
Când tu ști că-mi ești comoara
Sufletului meu pribeag!

M. Lucian.

Dl P. P. Carp și cestia națională.

Dl P. P. Carp este fără îndoială una din personalitățile cele mai marcante ale țării românești.

Este unul dintre întemeietorii României moderne și în decursul lungii sale cariere politice a adus la îndeplinire acte, cari îi dau neperitor titlu la recunoștința neamului. Este unul dintre cei mai bine pregătiți și mai consecvenți bărbați de stat ai României.

Noi înși-ne am respectat așa de mult aceste înalte calități și merite ale veteranului de bronz, încât nu i-am imputat cu nimic rezerva aproape rigidă, ce a arătat în fața suferințelor noastre, într'un timp, când toată țara românească era în picioare, și toate partidele prin graiul celor mai aleși a-i lor, ne trimiteau într'un elan de însuflețire salutul și îmbărbătarea lor la luptă.

Când dl Carp a afirmat, că nu cunoaște o chestie a Transilvaniei, căci nu vede martirii acestei cauze, ci simplu jertfele ei, noi am oprimat ce-i drept, în suflet, un geamăt de durere, dar am primit cu resemnare atestatul riguros și am interpretat cuvintele înțeleptului bărbat de stat, mai mult ca o admoniție, ca un îndemn și o nouă îndrumare a politicii noastre viitoare.

Dar gestul, pe care ni-l trimite astăzi On. d. P. P. Carp dela înălțimea tribunei parlamentului românesc, să nu ni-se iă în nume de rău, dacă nu i-l mai privim cu resemnare!

Adevărat, că și acest ultim discurs al dlui P. P. Carp, a fost ținut în termeni diplomatici, adevărat, că s'au luat în dreaptă considerare interesele politicii actuale a regatului român și poate mai mult încă interesele partidului, al cărui șef e dl Carp, dar nu mai puțin adevărat este, că pentru noi acest discurs al dlui P. P. Carp, este degetul, care ne arată calea spre robie!

Oricât de mult am prețui valoarea personală și politică a dlui P. P. Carp, oricât am crede în sinceritatea convingerii sale, când ne asigură, că nu vom pieri (Românul în veci nu pierе!), oricât ne-am seduce cu iluzia, că dl Carp a rostit pasajele, cari ne privesc, pentru a contribui la întărirea curentului nou, ce pare, că se vestește dela Viena, — noi știm un lucru mai presus de toate aceste și anumit: că acel popor, care-și pune nădejdea în desfășurarea evenimentelor, și-și face atârnat viitorul dela grația acelor împrejurări, își are pecetluită soarta! Iar un popor, care îndură loviturile, ce i-se dau, fără a ști răspunde la ele, este un popor copt pentru servitute!

Dar să vedem, ce mângăieri ne trimite dl Carp în ultimul discurs al Dsale, și la ce-i îndeamnă pe frații noștri din liberul regat al României?

— Noi, să suferim înainte, căci va veni o vreme, când politica maghiară se va convinge, că nu ne poate maghiariza, și atunci se va îndulci față de noi, iar frații noștri din regat să ne abandoneze cu totul, „să păstreze o *neutralitate absolută* față de ceeace să petrece între maghiari și români“, căci în mijlocul unui potop de slavi, soarta României este fatal legată, este pe veci legată de soarta alianței triple. Dacă dl Carp ar avea acel sincer respect de pericolul slav, pe care ni-l anunță, atunci întru adevăr nu înțelegem, ce a determinat pe dl Carp să facă aceste enunțări, cari pot să întărite numai pornirea dușmănoasă a elementului slav în contra noastră? Ori crede dl Carp, că această alianță triplă este indisolubilă și că ea reprezintă în orice împrejurări aceea putere, care nu poate fi învinsă? I-am dori-o din suflet, dar ne avem și noi temerile noastre, cari ne impun o

anumită rezervă. Din istoria patriei noastre am învățat să știm, că compatrioții nostri maghiari, știu să fie mai practici decum e dl Carp, când e vorba de a-și căuta o „formulă“, care să le salveze interesele. Căci ei știu un lucru, care se vede, că dlui Carp îi scapă din vedere și anumit, că pregătirea viitorului se face apărând prezentul. Dl Carp însă în nădejdea viitorului abandonează prezentul. Provoacă pe slavi, când nu ar fi nici o nevoie, iar pe noi ne dă legați, când chestia noastră e tocmai la ordinea zilei! Ba în necunoașterea relațiilor dela noi, a dispoziției ce cucerește mereu teren și care se concretizează în tendența tot mai pronunțată spre federalism, generosul domn P. P. Carp se face apărătorul dualismului, încredințând și pe mai departe, „conducerea elementelor slavone“ (și a noastră bineînțeles, căci altfel cum s'ar tălmăci „absoluta neutralitate“, elementului germano-Ungar.

Ce ar fi însă, dacă cu această soluțiune nu ar fi mulțumiți nici număroșii slavi din monarhia noastră și nu am fi nici noi mulțumiți? Crede, dl Carp, că cu acele frumoase declamațiuni din discursul Dsale despre farmecul limbii, noi am fi compensați deplin, și vom privi cu zimbetul pe buze, cum dl Carp își apropiază testimoniul de „onestitate politică“, jertfindu-ne pe noi?

O! ne cunoaște așa de puțin dl Carp, încât ne temem că-i vor fi ne-spuse de amare decepțiile!

Dar să ne întoarcem la prezent!

E lucru lesne de înțeles, că România în mijlocul unui „imens ocean de slavi a căror valuri bat la țermurile ei“ vorba dlui Carp, să se preocupe în primul rând, și mai pe sus de toate, de pericolul, ce i-ar veni din această parte. Tot așa de logic e însă, că compatrioții noștri maghiari, cari trăiesc mai mult în prezent decât în viitor, să se pre-

ocupe în primul rând și mai presus de toate, de pericolul, ce-i amenință pe ei mai de aproape și anumit: de pericolul german.

Insemnează să nu cunoști psihologia popoarelor asuprite, însemnează să nu cunoști istoria maghiarilor și aspirațiile lor, dacă ai stă numai un moment la îndoială, că Ungurii nu vor profita de acele transformățiuni, ce sunt în pregătire și pe cari ni-le anunță dl Carp, pentru a-și stoarce aceea putere, care în ultima analiză este patrimoniul indiscutabil al adevăratei libertăți. Și dacă aceasta nu va merge ușor, este exchisă oare o rupere a Maghiarilor dela tripla alianță? Noi nu vedem de ce?! Din contră, Maghiarii nu au arătat nici când în trecutul lor o adversiune prea mare față de slavi, așa că să presupui de exchisă o cooperare a lor cu slavii. Ei, dar ce ar urmă atunci? — Ar bate valurile slavismului în țermurii României fără să fie cine să le apere! Noi de voie ori fără voie, ar trebui se facem politica Maghiarilor, căci nimeni și nimic nu ne-ar putea constrînge la o politică de sinucidere.

Va înțelege ori cine deci, că e vorba de interesele mari și adevărate ale neamului românesc întreg, dacă acest timp de pace va fi folosit pentru rezolvirea definitivă a chestiei de naționalități la noi, și nu se va aștepta până la izbucnirea conflictului. Cu o marșrută așa de deschisă, cum și-a luat politica României, angajată în măsura, în care s'a angajat, trebuie să știe curat că pe ce se poate bază și la ce se poate aștepta. Nădejdea în răsplata fidelității neclintite, poate formă ambiția unei slugi credincioase, nu poate servi însă de busolă în cărmuirea unei politice conștiente, care-și are un scop al său.

România ar trebui să nu uite de Basarabia, noi încă ni-le știm pe ale noastre.

Aurel Ciato.

ÎN TREN.

Când am ajuns la gară, la oara nouă și zece minute dimineața, eram sigur că mai am încă un sfert de ceas până la plecarea expresului. De aceea am fost mai mult decât mirat când tregherul îmi spuse:

— Ați scăpat trenul.

— Cum se poate? Nu pleacă la nouă și douăzeci și cinci?

— Nu. S'a schimbat. Chiar acum trebuie să fi plecat.

Am fugit repede și tocmai în momentul când trenul se puneă în mișcare, m'am suit găfâind.

În sfârșit!... Bun lucru »permanentul« gândesc eu.

Îmi căutai un loc, dar fiecare compartiment eră ocupat de cele șase persoane reglementare. În cupeul de dame numai două doamne. Ce să fac? Un moment am stat la îndoială, apoi n'trai și-mi ceru-i voe, care mi-a fost numai decât acordată.

»Fiecare neplăcere are și partea ei plăcută« mi-am zis în mine și m'am așezat într'un ungher. Doamnele, amândouă tinere și elegante, își urmară conversația întreruptă un moment prin venirea mea.

— Am stat aproape două săptămâni, urmă una... În Roman nu găsești nimic... ș'apoi e și mai scump...

— A, da!... La Huși tot așa-i.... răspunse ceialaltă.

— Și modelele estea, continuă prima, is un scandal... un adevărat scandal!

— Ai dreptate... mai ales în București.

Și doamnele amândouă făcură niște gesturi pline de dispreț, adecuate cu totul sentimentului.

— Rochiele... ca rochiele, zise doamna din Huși, dar pălăriile sunt curată bătaie de joc... cât niște roți.

— N'ași pune în cap o asemenea comedie pentru nimic în lume... zise doamna din Roman.

— Nici eu... nu... spuse cea din Huși.

— Le vezi pe unele cu fel de fel de zorzoane, reluă doamna din Roman. Mă uitam la una pe Calea Victoriei... cu aplicații... cu decupiere...

— Dar sunt și lucruri frumoase.. vai! ma chère!... Am văzut o rochie la Madame Paul... o frumuseță... o adevărată capo-d'operă...

— Cum eră?

— Magnifică! Forma princesse... din crêpe de Chine... genre frou-frou... da știi cu Richelieu și Chantilly... grand décolleté... aici... aveă niște desene à la grecque... și jos bordată c'o furiură de hermină.

Și doamna din Huși făcū un gest foarte amplu, consacrat special »furiurei de hermină«.

— Cum erau mânecile?

— Rabattues.

Doamna din Roman căzū în extraz. Apoi după ce-și veni în fire:

— Vai! scumpe sunt pălăriile. La Olympia mi-a cerut pe una două sute de lei... scandalos!... Eu nu știu cum pot svârli unele așa banii...

-- La Pantazi n'ai fost?

— Am fost și la Pantazi și la Bubenek și la Ella...

— Beșlegeanu aduce modele frumoase...

— N'am găsit.

-- Dar Germaine Laurence? De aici cumpără și princesa.

— Da?

— Da.

— Am fost și la Peski... pentru broderii...

— La Peski?

— Da, la Peski...

Trenul mergea cu mare iuțeală. Un moment zării halta Periș, al cărui șef eșise pe peron ca să facă onorurile cuvenite trenului, care fără să-i dea nici o atenție, alergă nebunește spre Ploești.

— Ia să-ți văd pălăria, zise doamna din Huși tovarășei sale.

Doamna din Roman se înalță și dete jos din rețea o grandioasă cutie, din care eși la iveală o formidabilă pălărie.

— A!... foarte frumoasă!... splendidă!... exclamă doamna din Huși.

Doamna din Roman își făcù din mână un fel de manechin pe care așeză pălăria, și îndepărtând-o până la distanța viziunii distincte, afirmă: »Nu e mare«.

— De loc... sunt și mai mari.

— Caboșoanele nu-mi prea plac, re-luă doamna din Roman.

— De ce? sunt foarte drăguțe, spuse ceialaltă.

— Eră una admirabilă... cu două pene d'autruche și cu o pleureuză... aici... într'o parte... dar nu mă aranjă așa bine..

— De unde ai luat-o?

— Dela Olympia.

— Și cât ai dat?

— Cât face?

— Două sute?

— Aș!... se indignă doamna din Roman... mai puțin.

— O sută cincizeci?

Doamna făcù un sămn negativ, apoi complectă: »o sută optzeci«.

— Nu e scumpă de loc... spuse doamna din Huși.

— Ia s'o văd și pe-a d-tale.

Doamna din Huși se ridică și scoborî o cutie identică, din care scoase o pălărie analoagă.

— Ei, a d-tale e șic!... zise cu un regret plin de duioșie doamna din Roman.

— Nu ți-se pare prea încărcată?

— De loc, răspuse doamna din Roman.

Din colțul unde stăteam mi-am aruncat ochii spre pălăria doamnei din Huși, pe suprafața căreia tustrele regnurile erau reprezentate cu imbelșugare.

— Ași fi preferat una mai mică, zise doamna din Huși, dar n'am găsit.

— De unde ai luat-o?

— Dela Beșlegeanu.

— Cât ai dat?

— Două sute. N'a vrut să-mi lese nici un ban mai puțin.

Și doamna din Huși îndepărtând pălăria pentru a stabili o justă perspectivă, zise: »Numai îmi închipui ce are să zică bărbatul meu«.

— Apoi, pe dânșii, orice-ai face, nu-i mai împaci, zise doamna din Roman.

Eu tușii.

Urmă o mică pauză, în care vreme pălăria doamnei din Huși fù așezată în cutia ei respectivă cu toată atenția covenită unui asemenea obiect gingaș. Trenul mergea printre două lanuri verzi de toamnă.

— Frumos grâu... zise doamna din Roman, trecând la altă ordine de idei... Ptiu! să nu fie de deochi!...

— Agricultați singuri moșia? întrebă doamna din Huși.

— Nu, am dat-o în arândă... mare bătae de cap. Dar d-voastră?

— Și noi avem s'o arendăm... scâpi de grijă...

— Poate a da D-zeu și s'a face anul acesta recoltă mai bună, zise doamna din Roman. Ar fi bine și pentru țărani...

— De dânșii, ca de dânșii... au ce le trebuie. Dacă nu se face de noi e mai greu, zise doamna din Huși.

Trecuserăm dincolo de Crivina. Niște băeți, la marginea drumului, făcură oarecare schime cu mânilor și cu trupul, atât la adresa trenului, cât mai ales la aceea a călătorilor.

— Ce obraznici... zise doamna din Roman.

— Impertinenți!... exclamă ceialaltă.

A propos, zise cea dintâiu, știi că are să se poarte iar movul?

— Serios?

— Foarte serios.

Și doamna din Huși fù afectată profund de această știre senzațională.

Urmă o mică tăcere care fù întreruptă de cătră doamna din Roman.

— E frumos la Huși?

— A!... foarte frumos!

— Curios... făcù doamna din Roman, nu-mi închipuiam...

— De ce? Avem Washington...

— Da?

— Da.

— N'am fost niciodată la Huși.

— Nici eu la Roman... dar sigur că Hușul e mai frumos.

— Armată aveți?

— Avem... Cum nu?

Și doamna din Huși, la acest articol, căzù o clipă pe gânduri, apoi își șterse cu batista un zîmbet de pe buze.

Dincolo de Brazi un câne se luă la întrecere cu trenul, alergând și el c'o viteză demnă de o cauză mai bună.

— Sărăcul!... exclamă doamna din Huși, are să-și facă rău.

Eu am scos din buzunarul paltonului alt ziar.

— Bărbatul d-tale face politică? întrebă doamna din Roman pe tovarășa de călătorie.

— Da... sigur!... face.

— Cu cine?

— Cu Tache Ionescu. Dar al d-tale?

— Cu Carp.

— Degeaba, zise doamna din Huși... după liberali vine Tache Ionescu.

Băgăi nasul în jurnal,

— Aș! reluă doamna ceialaltă... crezi că regele va chema vreodată pe Tache Ionescu?

— De sigur, răspuse tachista... a și spus-o regele.

— Vrasăzică crezi că între Carp și Tache Ionescu, regele va preferi pe Tache Ionescu?

— Sunt sigură... Vai! ma chere! frumos e Tache Ionescu! L-am văzut... a fost la Huși... închee ea c'o mândrie legitimă.

— Da?

— Da, a fost... a vorbit... L-ai văzut vr'odată pe Tache Ionescu?

— Nu, dar îl cunosc din caricaturi, zise malițios carpista.

Urmă iar o mică pauză, după care doamna din Roman zise:

— Mi-se pare că are să ningă.

— Foarte bine ar fi... anul trecut aproape nu m'am plimbat cu sania... zise doamna din Huși.

— Ai observat, reluă doamna din Roman, ce tocuri mari se poartă acuma?

— Așa, mă rog... am văzut la unele aproape de douăzeci de centimetri.

— Nu-s nici sănătoase...

— De sigur.

— Porți tocuri joase? întrebă doamna din Roman.

— Potrivite.

— Și doamna din Huși își ridică rochia și-și arată călcăele. Eu trăsese cu coada ochiului. Văzui un toc de vr'o cincisprezece centimetri, și prin analogie îmi făcui idee și de celălalt.

Ne apropiam de Ploești. Doamna din Roman zise:

— De m'ăși vedeă mai degrabă acasă. Numai îmi închipui ce are să-mi zică bărbatul meu c'am stat atâta în București.

— Curioși is bărbații, incheie doamna din Huși, clătînând cu durere din cap.

— A! al meu... mai ales, zise ceialaltă.

O nouă tăcere. Doamna din Roman scoase o cutioară și o întinse tovarășei sale de drum.

— Violete?

— Da. Totdeauna iau dela Riegler. Vă rog, Domnule, nu poftiți?

— A!... Madame!... zisei eu surprins... vă rog... nu vă deranjați...

— Mă rog... mă rog... luați...

Luai o violetă și o băgăi în gură.

— Numai una?

— De ce vă supărați?.. mulțămesc. Mai luai o bomboană, apoi neștiind ce să fac, îmi reluai jurnalul.

Doamna din Huși scoase din reticul uu pachet cu ciocolată și-l întinse vecinei: »Ia un baton«... apoi mie: »Vă rog, Domnule«...

— A!... Madame!... mulțămesc...

— Mă rog... mă rog...

Mestecarăm tustrei ciocolata. Eu mă gândeam: »Ce păcat că nu pot oferî și eu ceva dulce acestor doamne«. Și regretai sincer că n'am luat niscaiva cofeturi din București.

Din Volumul »Note și Amintiri«, ediția »Vicții românești«

— Ploești! zise conductorul.

M'am scobor't un moment. Când m'am suit din nou, am găsit pe lângă doamnele mele și altă lume străină. Am părăsit vagonul cu regret și m'am retras în unul alăturat.

D. D. Pătrășcanu.

La chef.

„Măi nepoate, deie-ți Domnul
Cu izbândă zilele,
Să 'nvârtești mai sîrașnic hora
Și s'aliniți copilele!

Vremile de s'ar întoarce
Și belșugul văilor
M'ai vedeà sărind în frunte
Vornicel flăcăilor.

Auzire-ai pe colnice
Chiotul pandurilor
Și cântînd cu ei deodată
Murmurul pădurilor.

Și-ai mai șii că pentr'o fată
Umblai glonțe țările,
Numa 'n sufle! să-ți mai legeni
Dorul și ofțările.

Hei și-acuma știu eu fîlcul
Cînd se plîng viorile
Și, mă crede, nu-s călugăr
Să nu-mi placă horile;

Iar de n'aș aveà pe umeri
Ca aglica plețele,
Eu și-aș pildui, voinice,
Cum s'aliniă fețele!

Crede mie, dragi îți fie
Toate diminețile,
Și pricepe și tu faina
Ce-o ascund viețile:

Vinul vechiu mai mult preț are
Și mai multă trecere,
Dar e-un s'erc în ochi moșneagul
Gârbov ca o secere!

D. I. Nichifor.

T O A M N Ă.

*Să cern prin crengile uscate
Molatic, picurii de ploaie...
Pe culme, legănat de vânturi
A silă codrul se îndoaie...*

*Pe vale izvorașul curge
Cuprins de-o tainică durere...
Îngână-un cânt pustiu, de jale
Duios'a frunzelor foșnere...*

*Involburate rîndunele
Călătoresc în sări afunde...
— Pe urma lor ne-alungă dorul
Și-o jale'adîncă ne pătrunde...*

M. Lucian.

„Puterea sufletească“.

Studiu psihologic de C. RADULESCU-MOTRU.

I.

Vedere generală.

Sunt două credințe opuse în societatea popoarelor culte de astăzi, și totuși deopotrivă puternice; una întemeiată pe observațiunea din lăuntru sau pe conștiință, alta pe observațiunea exterioară a științelor experimentale. Este credința despre puterea sufletească și însemnătatea ei ca cea mai mare putere, dela care atârnă bunul mers al vieții publice și private și fericirea posibilă omului aci pe pământ. *Höchstes Gut der Erdenkinder ist nur die Persönlichkeit.* Aceste versuri ale lui Goethe pot fi socotite ca o concluziune a argumetărilor aduse de majoritatea scriitorilor de astăzi. Și este credința opusă acesteia, susținută cu mult aparat științific de apărătorii doctrinei pozitiviste a naturaliştilor sau darwiniştilor, că suflet de origine divină și nemuritor nu există, că ceea ce numim astfel este numai un rezultat al puterilor naturii, și că, prin urmare, și caracterul, și personalitatea omenească, căreia se dă atâta importanță, ca fiind un derivat al concepțiunii despre suflet, este un efect al mediului, în care se naște și trăește individul, se modifică și se schimbă, împreună cu împrejurările și cu condițiunile de existență ale mediului; că și viața omenească, ca toate fenomenele naturii, este numai o verigă în lanțul fără sfârșit al cauzelor și efectelor, determinate de legea universală a cauzalității. Personalitatea liberă, de sine stătătoare, cu caracter propriu, încă este deci o iluziune, care are să dispară, ca iluziunea geometrică și alte iluziuni.

Așa să fie oare? Aceasta e problema, care și-o propune autorul.

Idea, ce o are omul despre sine și despre puterea sa, trupească și sufletească, la începutul civilizațiunii eră foarte mică. Pentru că religiunile vechi divinizau întreaga natură; omul vede în fenomenele ei tot atâtea divinități, asemeni șieși la simțire și la patimi, însă mult mai puternice decât el. Și toată viața lui atârna dela capriciile și pasiunile acestor zei nestatornici. Singură arta a înnobilit atunci idealul divinității, ca formă trupească și cu putere sufletească; însă cu toată frumseța artei, idealul religios al celor vechi a rămas mult inferior idealului creștin. Creștinismul și, începând din timpul renașterii, știința a continuat a mări și înnobila în cursul vea-

curilor idea despre puterea sufletească; așa că puterea morală a sufletului, sau ceea ce se înțelege azi prin spirit, e socotită azi ca cea mai mare putere a naturii, supusă determinismului universal ca toate celelalte fenomene și puteri ale naturii, însă superioară lor.

Acesta e, în scurt, înțelesul primei părți a cărții dlui Rădulescu-Motru. Dar studiul d-sale e un capitol de psihologie prea interesant și instructiv, ca să nu încercăm a-l da aci în rezumat mai dezvoltat, cum vom face și cu partea a doua a acestui studiu despre caracter.

II.

Privire asupra culturii antice.

Pentru a răspunde întrebării ce-și pune la început, autorul cercetează concepțiunile despre suflet ale oamenilor de știință, de când au început primele sistematizări științifice ale cunoștințelor omenești. Constată mai întâiu aplicarea omului primitiv, identică cu a copilului, de a antropomorfiza toate lucrurile și fenomenele naturii, ceea ce a dat naștere religiunilor politeiste. Și începe apoi cu Aristotele, a cărui doctrină e cea mai studiată și mai importantă din punctul de vedere al culturii omenești.

Aristotele deosebește în natură materia, forma, puterea sau cauza mișcării, și scopul. Din combinarea acestor principii, reduse la două, la materie în care stă puterea, și la forma în care stă scopul, explică el, conform metodei său dialectic, viața și toate fenomenele naturii. În idea de scop se vede, prin urmare, și la el tendința de antropomorfizare. În natură, ca și în capul unui artist, idea de scop dă planul, după care materia se prelucrează, ca să ia forma dorită. Deosebirea între artist și natură este numai, că în capul artistului conceptul scopului e deosebit de materia, căreia are să-i dea o formă proprie spre a formă o operă; pe când în natură acest concept este inerent și constituie un tot armonic cu materia și forma. Această deosebire însă este înlăturată de continuatorii lui Aristotele din evul mediu, după cari conceptul nu mai este immanent în natură, ci dincolo, în ființa ziditorului ei.

Deosebirea, care se vede la urmașii lui Aristotele între finalitatea immanentă și exte-

rioară, se întinde și asupra concepțiunii despre suflet. Antropomorfismul lui Aristotele e născut din dorința de a vedea stabilindu-se o armonie între cetățenii statului elin, care începea a se descompune; este deci exclusiv omenesc. Pe când antropomorfismul sistemelor posterioare, constituite după modelul filosofiei aristotelice, eră inspirat de tendințe și simțeminte religioase, și au în vedere vieața omenească prelungită, dincolo de moarte.

Personificarea fenomenelor și puterilor naturii slăbește credința în puterea sufletească a omului. Fiindcă toate atârnavu de la puterea zeilor, mai pe sus de puterea omului, el nu se credeă destoinic a schimbă nimic din ceea ce eră hotărât prin aceste puteri, sau prin ursită, suprema putere divină. Fatalismul, propriu azi mai ales popoarelor mahomedane, eră credința popoarelor în vechime, chiar și a celor mai culte, cum erau Elinii; și urmele acestei credințe au rămas până azi în mintea popoarelor neculte.

Fatalismul eră totodată și un sprijin al ignoranței din care s'a născut, și o piedecă sau, mai bine zis o lipsă de îndemn a celor culți de a studiă natura.

Alte împrejurări cari, împreună cu fatalismul, innăbușau dezvoltarea personalității, erau: organizarea statului antic, care lăsă prea puțină libertate activității spontanee a individului; credința în netemeinicia lumii, credința născută din lipsa conștiinței despre o ordine statornică a lumii; și de aci pesimismul și ascetismul, împreună cu felurite forme rituale pentru a îmblânzi puterea capricioasă și fără milă a zeilor.

Antropomorfismul, care falsifică modul de vedere asupra naturii, și asupra situațiunii omului în mijlocul ei, a fost combătut și de filosofii elini sceptici, cu Pyrrhon în frunte, următori după Aristotele; însă ei n'au știut pune altă doctrină în locul antropomorfismului. Ei au dărâmat toate noțiunile de știință, de morală și religione, fără să pună altceva în loc. Singură arta a rămas neatinsă, și operele ei își păstrează aceeaș valoare de la Omer până astăzi; pentru că, pe când adevărul și principiile morale se întemeiază pe judecata rațiunii, care se schimbă după cunoștințele ce le are omenimea despre lume și despre sine însaș, frumosul, obiectul artei, este productul imaginațiunii, care e aceeaș totdeauna.

Credința fatală, că toată vieața, toate faptele, și însăș gândurile și voința omului sunt

hotărâte de zei, asemeni omului însă superiori lui, înaintea cărora omul este o nimică, însuflă neîncrederea în sine, descurajarea și melancolia, care o vedem în operele poezilor elini. Pentru aceea și cuprinsul științific și moral al acestor opere, ca și știința și morala antică, întemeiată pe o judecată rătăcită, născută din necunoașterea naturii și a legilor ei, este astăzi fără valoare. Este mare însă și, în unele privințe, încă neîntrecută valoarea acesteia a poeziei și artei plastice eline; pentru că izvorul ei este imaginațiunea, care înalță pe om mai pe sus de sine însuș, și-l liberează de rătăcirile simțurilor, de prejudițiile și pasiunile egoismului. Pentru aceea arta a fost temelia, pe care s'a ridicat întreagă civilizațiunea elină. Idealul frumosului, care strălucia în poezie, sculptura și muzica elină, avu o influență binefăcătoare și decisivă asupra întregii lor vieți, publice și private. Gimnastica pentru dezvoltarea unui corp svelț și frumos, asemenea zeilor lui Omer, admirați în statuetele sculptorilor și în tablourile pictorilor, muzica pentru formarea sufletului după armonia și dulceața ei, și poezia pentru cultivarea simțemintelor de admirațiune a zeilor și eroilor naționali: erau mijloacele pentru educațiunea tinerimii, și pentru distracțiunea, liniștea și înălțarea morală a cetățenilor.

Această dezvoltare a artei și, prin ea, a culturii eline se datorește unor împrejurări și condițiuni favorabile ei. Astfel sunt: fericita înzestrare de la natură cu însușiri sufletești a poporului elin; pozițiunea lui geografică, favorabilă negoțului și colonizărilor; și organizarea politică liberă și lipsită de castele, cari au innăbușit civilizațiunea Orientului. Și la acestea trebuie să adăugem trista instituțiune a sclăviei, care înlesniă pentru elita populațiunii, pentru oamenii „liberi“, îndeletnicirea cu artele, cu știința, cu negoțul și cu trebile statului.

Când s'au schimbat împrejurările și a încetat existența acestor condițiuni, a început decadența artelor și culturii eline. Evenimentele, cari au adus această schimbare, au fost mai întâiu pierderea libertății politice, prin cuceririle regilor Macedoniei și pe urmă ale romanilor; apoi introducerea creștinismului.

O cultură în deplinul înțeles al cuvântului n'a existat în vechime nicăiri, nici la elini, nici la alte popoare civilizate. Și pasionata înviovățire adusă de Fr. Nietzsche creștinismului, că ar fi înlocuit minunata cultură elină, dovedește mai mult închipuirea unui poet îndrăgostit de frumosul ideal al poezilor și artiștilor

vechi decât vederile unui istoric cugetător. Nietzsche cunoștea viața poporului elin, nu cum eră în realitate, ci cum o zugrăvesc poeții. Creștinismul n'a dărâmat, ci a îndreptat, a îmbunătățit și a completat civilizațiunea veche. În locul credinței deșerte în divinități false, pline de patimi omenești, cari umpleau de groază sufletul omului, atât în această viață cât și după moarte; creștinismul a adus credința într'un singur Dumnezeu, „tatăl tuturor“, personificarea dreptății și iubirii nemărginite; în locul privilegiilor și împărțirii societății în stăpâni și stăpâniți, în liberi și robi, a pus egalitatea pentru toți, ca fiii ai aceluiaș părinte; în locul luptelor între om și om, între popor și popor, a predicat și a introdus lupta omului în contra propriei sale naturi, spre a înlănzii instinctele animalice și patimile brutale, cari întunecă și robesc sufletul; în locul cuceririi de oameni pentru a-i face sclavi, creștinismul a adus cucerirea de sine însuș pentru a dobândi adevărata libertate; și în locul iubirii de sine și a liniștii nepăsătoare a vechii morale filosofice, a predicat iubirea deapropelui, devotamentul și jertfirea de sine pentru binele și mântuirea tuturor.

Pentru aceea noua religie a fost îmbrățișată cu toată căldura inimii de toți cei însetați de dreptate, de iubire și de liniște sufletească; și a aprins în inimi acel foc dumnezeesc al iubirii și entuziasmului, care face din oameni eroi, mucenici și sfinți.

Arta veche a fost prima cucerire pentru eliberarea și înălțarea sufletului omeneșc; a doua cucerire a fost creștinismul; și a treia, care urmează după aceasta este știința.

Până în timpul renașterii spiritului științific, la începutul erei moderne, obiectul de căpetenie al speculațiunilor intelectuale erau dogmele credinței, iar nu fenomenele naturii materiale; acestea atrăgeau luarea aminte numai a unor spirite mai ispititoare. Chiar când eră treluintă de noțiuni științifice, pentru a sprijini pe ele speculațiunile teologice, autorii acestora le luau din Aristotele, nu din realitate. Ceea ce spuneau el eră mai real pentru ei decât ceace vedeau cu ochii. Cu toate acestea, cele 15 veacuri n'au fost pierdute pentru știință. Gimnastica intelectuală cu studiul și debaterile problemelor credinței au pregătit terenul științei moderne, făcând posibilă aflarea noilor metode de cercetări științifice și filosofice.

III.

Neajunsurile științei vechi; meritele creștinismului pentru știința modernă, și influența morală a acestia.

În filosofia antică se află simburile filosofiei și științei moderne, care însă nu s'a putut desvoltă din cauza mai multor neajunsuri ale științei de atunci. Primul neajuns eră confuziunea între suflet și materie, și deci între observațiunea interioară a fenomenelor sufletești și observațiunea exterioară a lumii materiale.

Însuș Democrit, filosoful cel mai științific din anticitate, socotiă sufletul ca un corp, compus din atomi ca și celelalte corpuri. Deosebirea între *materia* sau energia încă nedesvoltată sau potențială, și între *formă* sau actualitatea energiei, Aristotele o aplica și în studiul fenomenelor interioare ale corpurilor. Însaș lumea ideală și nevăzută alui Platone eră o lume întregă, de suflete și de corpuri; cu deosebire că aci se găsiu tipurile veșnice și desăvârșite ale lucrurilor și ființelor trecătoare și neperfecte din lumea văzută.

Acest amestec a fost o piedecă pentru despărțirea muncii intelectuale, care ar fi dat naștere unei științe deosebite pentru materie și pentru fenomenele naturii exterioare, și alteia deosebite pentru suflet, știință care abia în vremile noastre s'a născut. Acest amestec între materie și însușirile ei, între energia ascunsă și fenomenele sub cari se manifestă, nu eră de natură de a înlesni progresul științei; din contră, el întăria încă rătăcirea despre antropomorfismul naturii, care vede în fenomenele și puterile naturii totatătea divinități cu forme și patimi omenești.

Al doilea mare neajuns al științei antice este lipsa unei noțiuni lămurite despre mișcare. Ei nu cunoșteau legea gravitațiunii universale; de aci ideile greșite despre o mișcare în sus alta în jos, una dreaptă alta strâmbă, una simplă alta compusă, după firea corpurilor în cari o observau. Le lipsiă analiza, care în cercetările lui Galilei a dat naștere mecanicii. Și acest nou mod de vedere a fost ajutat prin concepțiunea unui spirit desprins de materie, a cărui activitate se desvoaltă în timp, și prin concepțiunea unei inteligențe și a unei voințe supreme, atotputernică și atotvăzătoare, care din înălțimea cerurilor observă și conduce mișcările universului. Prima concepțiune sau lipsiă celor vechi, sau eră înlocuită cu concepțiunea despre transmigrarea sufletelor, care e o mișcare în timp și spațiu totdeodată, adecă mate-

rială. Iar de concepțiunea unci ființe spirituale, ziditorul și cârmuitorul lumii. numai unele spirite ca al lui Socrate și Platone se apropiară, însă fără a trage din ea concluziunea folositoare științei.

Prin aceste concepțiuni, ce e drept, creștinismul a înlocuit antropomorfismul antic prin altul superior și mai eteric; dar acest nou antropomorfism nu prezentă nici o piedecă pentru știință, al cărei obiect eră numai natura exterioară, numai lumea materială, lăsând sufletul și divinitatea pe sama speculațiunilor teologice.

Un alt neajuns al științei antice eră dificultatea și, pentru mulți, chiar imposibilitatea de a-și formă noțiuni lămurite despre lucruri și de a da definițiuni precise înțelesului cuvintelor întrebuițate pentru numirea lor. De aci urmă și confuziunea între ideile despre adevăr și eroare, despre bine și rău, despre drept și nedrept, neajuns care domină pe timpul sofistilor; și de aci principiul, că toate sunt cum i-se par omului, care „e măsura tuturor lucrurilor“. Cu mare greutate a putut convinge Socrate pe cei ce-l ascultau, că toate aceste neînțelegeri, cari arată decadența cugetării. și care, la rândul ei, aduce cu sine decadența moravurilor și a statului, vine din lipsa înțelesului lămurit și preciz, ce trebuie să se dea cuvintelor, vine din lipsa definițiunii. Când însă Aristotele, dezvoltând această cugetare fundamentală, a descoperit legile cugetării, întemeind știința logicei deductive, a crezut că regulile silogismului, după care se înlănțuesc noțiunile în judecăți și raționamente, pentru a deduce din adevăruri stabilite și admise ca generale alte adevăruri, se pot aplica la studiul tuturor schimbărilor din lumea organică și neorganică. Pentru aceea cel dintâiu lucru al oamenilor de știință, la începutul erei moderne, a fost de a înlătură metafizica lui Aristotele și de a deschide altă cale pentru studiul naturii.

Alt merit al creștinismului, care a contribuit în mod indirect la această nouă direcțiune a spiritului științific, a fost închipuirea sufletului ca a unei puteri neperitoare, menită a se dezvoltă în această lume văzută pentru a-și pregăti o viață mai bună în altă lume. Deschiderea acestei noi perspective asupra lumii materiale și a lumii spirituale și veșnice, determinate și cârmuite ambele de legi neschimbate, cari sunt însăș voința ființei supreme care le-a plăsmuit; a deșteptat în spiritul omenesc curiozitatea și interesul de a

cunoaște aceste legi, de a urmări desfășurarea evenimentelor până în ultimele cauze, pe cari le poate cunoaște, până la cauzele primare. Lumea și soarta omenească nu mai erau la bunul plac al unor divinități nestatornice și capricioase, ci să vedeau conduse de o ființă atotștiutoare și atotvăzătoare, și plină de bunăvoință pentru făpturile sale. Vechiul fatalism fû înlocuit prin credința în providența dumnezească și, mai târziu, în fenomenele accesibile inteligenței omenești, prin legea universală a determinismului sau a legăturii între cauze și efecte.

După datele istorice, religiunea, și în special, religiunea creștină nu numai n'a fost contrară științei, dar a avut un rol covârșitor în dezvoltarea ei, de unde se poate deduce, că acest rol nu va încetă nici în viitor. ¹⁾

Credința în simplitate și armonie crezute ca însușiri ale lui Dumnezeu, și deci credința în simplitatea și armonia legilor naturii, ca manifestări ale voinței divine, a condus pe filosofii creștini la aflarea noilor metode experimentale ale științei. Iar perfecțiunea științei divine, ca fiind curat ideală, fără amestec de imagini subiective, cum există în mintea noastră, ființe materiale și peritoare, i-a îndemnat să considere matematica, știința pur ideală, prin urmare de origine dumnezească, ca știință normativă pentru toate celelalte științe.

Galilei, în *Dialogo sopra i due massimi sistemi* împărțiă știința în *extensivă* și *intensivă*. În ce privește sfera ei, ca *extensivă*, știința omenească e foarte mică, aproape nimic, chiar dacă am cunoaște mii de lucruri; pentru că acestea sunt nimic față cu nemărginitul. Ca *intensivă* însă știința omenească poate ajunge la perfecțiune. De această înțelegere intensivă țin cunoștințele de matematică pură, de geometrie și aritmetică. De sigur aceste cunoștințe ale noastre nu se pot asemăna, în ex-

¹⁾ Nu va încetă cu o condițiune: dacă propovăduitorii și apărătorii ei nu vor voi să fie mai puternici decât însăși religiunea, precum unii oameni de știință vor să fie mai generoși decât știința, și promit mai mult decât ea poate da. Amândouă aceste amestecuri și încălcări ale simțemintelor omenești preste hotarele științei și religiunii, există încă; și în trecut s'au manifestat și mai mult, atât din partea savanților prin aspirațiuni și promisiuni în numele științei, cât și mai mult încă, într'un mod chiar despotice și revoltător, din partea clerului și a partizanilor lui, prin pretenziunile și măsurile despotice, luate în numele religiunii. Ba aci păruta dușmănie între știință și religiune, care nu e, în fond, decât dușmănia între pasiuni și tendințe omenești străine de adevărata religiune și de adevărata știință.

tensiune, cu ale spiritului divin, cari sunt fără margini; dar, intensiv, nu există un mai înalt grad de perfecțiune și certitudine a adevărului decât acela, la care putem pătrunde prin cunoștințele noastre matematice. Matematica este o știință divină, precum și însuș spiritul omului este o operă alui Dumnezeu.

Prin urmare nu poate fi dușmănie între știință și religie. Știința omenească, întemeiată pe legile matematicii, nu poate fi contrară religiei. Din contră, alianța și înrăurirea lor asupra alteia este indicată prin însăși originea lor.

Așa cugetă întemeiatorul mecanicii în prima jumătate a secolului al 17-lea. Astăzi însă filozofii materialisti și mecanisti cugetă altfel. Este admisibil, zic ei, că creștinismul, prin puternica sguodire produsă în spiritul omenesc, a avut o înrăurire binefăcătoare asupra științei, liberând-o de antropomorfismul antic. Dar astăzi înrăurirea religiei asupra științei nu mai poate fi decât stricăcioasă. Intre ele nu-i o legătură firească. Ele sunt tocmai opuse una alteia. Religie este un așezământ născut din aspirațiunile și trebuințele sufletului omenesc, pe cari caută să le îndestuleze. Ea dă sufletului o însemnătate mai pe sus de orice, atribuindu-i o viață și o personalitate care se întinde peste marginile existenței lui individuale din lumea de față. Prin cele două dogme de căpetenie ale sale, despre suflet și Dumnezeu, creștinismul de azi e tot o religie antropomorfică, mai nobilă decât religiunile primitive, dar tot un antropomorfism. Firea, tendința și idealul religiei sunt subiective; pe când firea, direcțiunea și idealul științei sunt obiective, în ea se resfrânge determinismul obiectiv al universului.

Aceste afirmațiuni nu sunt ale științei, ci ale oamenilor de știință; și ele sunt neexacte, pentru că sunt o concluzie scoasă din premise false. Premisele acestui raționament sunt cele două teorii ale savanților, una despre natura intimă a universului și a sufletului, alta despre natura științei. Ei pretind, că știința este o oglindire adevărată și exactă a lumii dinafară. Și ea ne arată, că universul întreg, corpul și sufletul omenesc împreună, sunt un product al materiei. În univers nu există decât materie în o veșnică mișcare. Materia se poate descompune în atomi sau părțile elementare

cari, după firea lor, sunt identice între sine. Mișcarea acestor atomi este cauza primodială a tuturor fenomenelor din univers. Toate schimbările, cari le putem percepe cu simțirile noastre, se pot reduce, în ultima linie, la mișcarea acestor mici părțile materiale. Materia este ultimul substrat al naturii, și legile mecanice ale mișcării atomilor sunt prototipul tuturor legilor, cari guvernează fenomenele naturii. Cunoșcând legile mecanice ale mișcării, cunoaștem legile fundamentale ale universului, la cari toate celelalte legi trebuiesc odată să se reducă. Cunoșcând substratul materiei, cunoaștem însuș fondul intim al naturii, al universului dinafară de noi, precum și al sufletului și al lumii noastre interioare. Pentru că știința este oglinda adevărată atât a lumii dinafară cât și a lumii noastre sufletești.

Aceste două premise a e filozofiei materialiste și mecaniste sunt combătute azi de înșiși savanții și filozofii naturaliști. Ea a început a-și pierde prestigiul de pe la jumătatea secolului al 19-lea, dela întemeierea chimiei organice prin Liebig, și numărul aderenților ei se micșorează mereu, până vor dispărea. Meritul acestei noi direcțiuni a științei revine, în prima linie, lui Kant, apoi părții adevărate din principalele sisteme ale filozofiei germane de după Kant.

Știința naturii se întemeiază pe datele simțurilor și pe măsurarea preciză a acestor date, conform legilor matematicii. Dar natura, așa cum o vedem noi, zice Kant, sub formele de spațiu și timp ale simțurilor și sub formele de cunoaștere înnăscute minții noastre, este numai o plăsmuire a noastră, are o realitate numai subiectivă; adevărata realitate, cea obiectivă, ne este inaccesibilă. Cum e natura și universul în sine, nu putem ști. Asemenea și despre sufletul omenesc, privit din punctul de vedere dinafară știm numai atâta, că e supus determinismului universal ca toate fenomenele naturii; deosebirea între el și aceste fenomene este numai, că în conștiința noastră, noi îl simțim liber de lanțul legii universale a cauzalității celorlalte fenomene.

(Va urmă.)

M. Strajanu.

Ocnele din România.

Sunt și astăzi aceste, loc de ispășire. Sunt minele de sare, în cari muncesc oamenii din greu — în două din ele numai hoți de pușcărie.

Sarea constituie una dintre bogățiile de frunte ale României. Cât e cununa dealurilor, ce împrejmuște culmea Carpaților, dela granița Bucovinei până la Porțile de fier, se poate urmări o zonă așa numită „saliferă“, cu o mulțime de zăcăminte de sare de un volum enorm. Până în Valea Dâmboviței ele se succed unul după altul și chiar în două trei linii alătura. Între Dâmbovița și Olt semnele de sare apar mai izolate, mai ales ca izvoare sărate! În Oltenia întâlnim iar masive de sare, în frunte cu cel dela Ocnele mari, delângă Râmnic-Vâlcea, în apropiere de linia ferată, ce duce pela Turnu roșu la Sibiu.

Cele mai multe masive de sare, se găsesc în județele dela cotul de SO al Carpaților, jud. Bacău, Putna, o parte din Râmnicul Sărat, Buzău și mai ales Prahova.

O evaluare a bogăției de sare, ce cuprinde pământul României nu s'a făcut până acum, decât prea vag. Nu există în acest scop lucrări de explorare suficiente și nu vor fi în curând (mai ales în ce privește evaluarea în adâncime) întrucât aceste necesită și bani mulți, și timp.

Făcând — pe urmele cercetărilor Dlui Prof. Univ. Dr. L. Mrazec, directorul institutului geologic al României un studiu asupra raporturilor geologice ale zăcămintelor de sare din România, și lucrând (împreună cu Dl Ing. Șef. P. Lucăciu) la o monografie asupra sării de aici, am avut prilej în ultimii ani să calc cu piciorul cea mai mare parte din regiunile muntoase ale țării. Unele din movilele de sare le-am putut studia mai amănunțit și făcând, cu oarecare aproximație, cubul numai a câtorva dintre ele, am ajuns să fixăm un volum, care poate să asigure o cantitate de sare mai mare ca și aceea, ce se scoate astăzi, pentru cel puțin o sută de mii de ani. Convingerea ce ne-am făcut nu credem, că e exagerată. Unde mai punem, că în afară de aceste câteva, mai există alte peste 60 de zăcăminte de sare, a căror prezență s'a putut constata îndeajuns prin cercetările de până acum. Izvoarele sărate, atât de multe dealungul carpaților, mai ales în regiunile, în cari sarea nu apare la suprafață, ne mai dau indicațiuni, că mai sunt și alte zăcăminte de sare în adâncime. Sondajele de petrol

deasemenea ne descopere alte și alte masive de sare.

Există deci în pământul României atâta sare, cât poate să ajungă unui popor neprădător pentru vecii vecilor. Ajuage nu numai pentru consumul intern, pentru trebuințele poporului român (care ar putea să o aibă mai ieftin) ci și pentru a îmbogăți și pe calea exportului tesaurul român. Bine înțeles însă, că ceea ce firea ne-a dat cu atâta dărnicie, pentru vecie, mâni nechivernisitoare pot să distrugă mai curând.

Dușmanul cel mai înverșunat al sării e apa. Drept aceea firea însași distruge o parte din masivele și din straturile de sare decâteori dă prilej apei să vie în atingere cu sarea. Tot firea însă le și ocrotește. Deoparte se surpă dealuri și rămân stâncile de sare descoperite în bătaia ploilor, de altă parte se acoperă. În general însă masivele de sare se aleg cu o pierdere, pe unele locuri continuă.

Mai rău e când însăși mâna măiastră a omului distruge opera naturii. Exploatarile miniere, făcute chiar de buni tehnicieni, adeseori s'a întâmplat să înainteze spre marginea masivului chiar în fața vinelor de apă, cari deschise odată inundează ocnele și dacă nu pot fi împiedecate și curg întruna, produc prăbușirea ocnelor, a minelor, compromițând însuși masivul. Un astfel de caz s'a întâmplat acum vr'o zece ani și în România (la Doftana, care e inundată și poate să se prăbușască).

Regiunile sărate sunt mare parte pleșuve și sărace. Poporul direct nu folosește mult din ele, căci sarea constituie un monopol al statului. În cele mai multe locuri sarea are de vecin petrolul, altă bogăție a pământului românesc de care am vorbit și mai spre munți iar un vecin, pădurile, tot bogăție, vremelnică, a pământului românesc. Avem deci tabloul: sarea saltă sub pământ, petrolul tâsnește deasupra, iar Românul văzându-și munții devastați, pleacă la șes, în slujba arândașului, să mai schimbe sărăcia.

Întradevăr drumurile ce am făcut în ultimul timp prin Carpații României atât în regiunea dealurilor cât și a munților, mai ales în regiunile salifice ori cât de rodnice erau pentru scopul în care umblam, suferă Românul de pelagră, la munte de alcoolism și pretutindeni de lipsă de pământ, dar nu-mi închipuiam, că și la munte e sărăcia așa de mare, cum am

văzut pe unele locuri. În toamna aceasta am căutat ivirile de sare prin Vrancea lui Ștefan cel mare (Jud. Putna), unde răzeșii au rămas cu oarecari privilegii și cu stăpânirea munților, îmbrăcați până în ultimul timp cu haină deasă de brazi seculari. De-ți merge astăzi pe acolo Români buni, v'ar plânge inima. Se ducea veste până mai ieri de frumsețea Vrancei, iar astăzi găsești munții devastați și pârjoliți până la peatră. Devastarea urmează și astăzi, sub ochii tuturor bunilor Români, cari au obiceiul să iasă din orașe, spre ași cunoaște țara.

Răzeșii lăsați pradă speculei, și-au vândut pe preț de nimic munții cu pădurile, unui consortiu evreo-maghiar, care nu se mulțamește să exploateze (sub diferite firme) bogății de păduri în valoare de sute de milioane, ci procedează în modul cel mai barbar la devastarea munților, la distrugerea lor în adevăratul înțeles al cuvântului. Adevărat jaf și pârjol! Și cum dispar pădurile ies pietrele, se fac râpi și ponoare și surpături și în multe locuri se desvălesc masive de sare, ce altcum erau bine ocrotite, iar astăzi stau în bătaia ploilor și torenților cari distrug. Cât despre un fir de verdeață, nici de poveste nu mai prinde pe acele locuri, ce în loc de păduri, rostogolesc bolovani. Și se găsesc în aceasta stare de plâns regiuni întregi, cari precum răcoreau odată în căldurile de vară, astăzi dogoresc. Și răul se întinde ca pecingi-ne, precum se vorbește în gura mare, chiar sub ocrotirea unor fruntași români. Deci sărăcia caracteristică uneori a regiunilor salifere mai crește și prin împrejurări de felul acesta. Și totuși vorbim de bogății, cari de fapt există, bogății de petrol, în care Români ard de vii (chiar în ziua, în care scriu aceste se scot cadavre carbonizate de vii la Câmpina — se nimeresc numai Români la atari spectacole) bogății de sare, de care n'are voie să se atingă (românul totuși sa atinge) și alte multe bogății, de cari îi iasă țaranului părul prin căciulă, de cari profită străinii, iar țara și neamul mai puțin.

Fiind vorba de sare, aceasta există în România în mare abundență. După calitate sarea românească e una dintre cele mai bune din lume, mai ales sarea de Slănic e fără concurență.

Statul român e pe cale de a organiza un mare export, care are să aducă statului venite mari (se expoartă și azi în Bulgaria, în India în Africa de sud etc. și până în toamna aceasta și în Serbia). Atunci poate cercurile conducătoare se vor ocupa cu idea de a ieftini sarea pentru popor, fără a păgubi interesele statului, căci sarea nu e pentru țaran și vitele lui un

articol de lux, precum e bunăoară benzina pentru motoare, pentru automobile, care e totuși articol scutit de taxe.

Ocnele sau minele de sare, în cari se lucrează astăzi, sunt în număr de trei: *Slănicul Prahovei*, *Ocnele mari* din jud. Vâlcea (lângă Olt) și *Târgu—Ocna*, în jud. Bacău, în Moldova. Acestea sunt ocnele sau salinele statului. Locuitorii din Vrancea au însă dreptul de a scoate în acel ținut sare pentru trebuințele lor (și scot la Valea Sării mai ales).

Aceasta-i un privilegiu din vremile lui Ștefan cel mare, care li-se recunoaște și în timpul de față (un hrisov despre acest drept l'am văzut și noi la un călugăr bătrân dela schitul Valea Neagră; alt document se spune, că s'ar găsi la părintele din Tulnici).

Salinele din Slănic sunt cele mai mari și mai frumoase din țară, cu galerii ce stârnesc admirarea tuturor. Oamenii lucrează aici la 110 m. sub pământ, sub scânteierile lămpilor electrice. Când te cobori prima dată (cu ascensorul, sau mai bine descensorul) la 50 metri ajungi la înălțimea boltei, de unde dela 60 m. înălțime, sub impresia loviturilor de ciocane și uneori a detunăturilor de dinamită dai într-o mare de lumină, și cu cât te cobori, începi să distingi tot mai bine furnicarul de oameni, ce se luptă cu stâncile de sare. De însemnat, că aici nu se mai lucrează cu hoți, ci cu țărani din localitate. La Slănic se scoate anual peste 80.000 de tone, după cum sunt cererile.

La Tg. Ocna și Ocnele mari se găsesc tot saline frumoase și întinse; nu se lucrează însă în aceeași proporție ca la Slănic, și nefiind nevoie să scoată sare mai puțină. În aceste două locuri se lucrează cu hoți din penitenciarele (temnițele) ce se găsesc, câte unul atât la Tg. Ocna, cât și la ocnele mari. Chiriașii acestor temnițe mai toți sunt de cei cu crime fioroase, osândiți pe vieață (pedeapsa cu moarte nu există în România) la muncă silnică, care este munca de ocne.

La Tg. Ocna întri prin un tunel de 700 m. lungime. Iai loc într-o colivie legată cu alte vagoane (un mic tren) de o locomotivă, pe care o conduce hoț domesticit. Alături alți doi îți luminează tunelul, iar tu privești la fața lor rasă, încrețită și înegrită de fum. Ajuns în ocnă te vezi încunjurat de peste o sută de hoți, cari te privesc cu lăcomie, ori se opropie și te roagă să le cumperi ceva mici obiecte făcute de ei, măcar ochiuri de sare. În fața lor te simți modest, căci dela intrarea în tunel nu mai întâlnești nici o sulită, care să te păzească (sol-

dații de pază nu cutează să între în ocna, căci hoții ar stânge lămpile și ar face răboiu cu ei), ci doi trei slujbași mici, cari te miri cum au curajul să vorbească mai răspicat în fața atâtor hoți, voinici ca munții, — adevărați suverani în ocne.

Când au nemulțămiri hoții nu vor să iasă din ocne, iar soldații nu cutează să între la ei prin tunel, așa, că numai foamea îi scoate afară. S'a întâmplat să se bată ei între ei, cu cuțitele, împărțiți în tabere, fără ca soldații să poată întreveni.

Mulți dintre ei însă s'au îmblânzit într'atâta de munca ocnelor, încât văzându-i fața lor își inspiră cea mai mare milă. La Ocnele mari, (frumoasele saline din Oltenia, în cari se lucrează tot cu hoți) de pildă, dorind să mă bărbieresc, mi-s'a adus la salină un hoț, ce avea toate uneltele de tuns și ras. În vreme ce meș-

terul îmi purtă briciul pe sub barbă, zării la ușă soldatul de pază, care bine înțeles nu-și batea capul, dacă țigănușul mă va rade bine, ori dacă s'ar putea întâmpla să-i alunece briciul spre beregata mea (și așa eră judecat odată pe vieață), ci ca nu cumva să-și iea sborul pe fereastra deschisă. Obicinuesc și alții a se supune acestei operațiuni. Se mai practică în acestea penitențiere o mulțime de alte meserii, a căror produse se vând, iar din beneficiu se reține o parte pentru stat, iar cealaltă se depune în favorul producătorilor.

Acestea sunt ocnele de astăzi. Se mai întâlnesc în diferite locuri urme de ocne vechi.

Bogatele zăcămintele de sare, ca și celelalte bogății ale pământului românesc au atras totdeauna pe cutropitori.

București, Ian. 1910.

Dr. V Meruț.

Pe o culme solitară.

Pierdut pe-aripi de visuri într'un amurg de vară
Am stat atâta vreme pe-o culme solitară
Și, prin fereastra zării ce-și deschideă zimbirea
Cercam cu ochii umezi să 'nving nemărginirea,
S'ajung pe-o clipă măcar, în alte lumi departe
Pe țărnul minunatic ce-i dincolo de moarte
Și 'n golul fără margini privind rotirea 'ntreagă
Să văd nădejdea mândră, ce sufletul mi-l leagă.

Dar am simțit, că dorul a tainei de departe
Mă 'n vâlue 'ntro haină de frământări deșarte,
Căci mi-am urzit din visuri dorințele-mi fatale
Și mi-am 'nădit beteala a lumii ideale,
Cercându-mă cu pasu-mi să bat nestrăbătutul
Și 'n umbrele de neguri să aflu nevăzutul
Învins atunci adâncu-mi ca după-o lungă trudă
Simții în scoarța-i veche cum sufletu-mi asudă.

Se 'nfiora lugubric din jos l'a culmii poală
Un cadru 'ntreg de paltini, în sbatere domoală
Și cum treceă, prin ramuri o 'n frigurare lungă,
Eu deslușiam din svonu-i o plângere 'ndelungă
Și-arare-ori o tristă și silnică oftare
Ce se perdeă 'ntro dulce și blândă 'nduioșare,
Când par'că un paltin vrâstnic din 'naltele lui creste
Fărma o de demultă și tragică poveste.

Iar vântul crainic șubred s'a fost pornit pe vale
Să tâlcue pe strună-i doiniri moiote 'n jale,
Pe-aripe-i stropi de visuri și doruri să culeagă
Și lumii să le poarte în calea lui pribeagă,
S'alinte câmpul verde scaldat în val de floare
Să-și înghemâne svonul, cu plânsul de isvoare,
Iar cântecul lor dulce, în undulări de șoapte
Să trâmure eteric, prin umbrele de noapte.

De parte 'n colțul zării învărguit cu doliu
Adormita orașul, sub neguriu lințoliu
Incremenit sta colo ca o măreață raclă
Sclipin-i sub tortul galben a razelor de faclă;
Eu î-l priviam sfielnic prin umbra străvezie
Și îmi părea că zarea e-o 'ntindere pustie,
Iar dincolo de zare, că din fărâmi de roaună
Se 'ntinde atât de mândră o altă lume noaună.

Spre-acolo atât de dornic mi-am fîntuit vederea
Simțind cum mă cuprinde în suflet mângăerea
Și-am trăsărit de-o jale 'ncepând duios a plânge
Când am văzut o culme impurpurată 'n sânge.
Căci pricepeam în minte-mi ce-i raza sângerie:
A altor vremi mai blânde sfielnică solie
În care ni nădejdea a inimii comoară
Ce-i din etern menită să 'nvie sau să moară.

Hyperion.

Impresii de anul nou.

(Din manuscrisele unui cleric).

Cum trece timpul! E o chestie grea, pururea actuală și totuș așa de nebăgată înseamnă. Timpul! Despre el vorbesc toți, pe el îl măsură și ni-l vestesc ceasurile în fiecare sfert de oră, și totuș puțini sunt aceia, în cari timpul produce impresii mai adânci. Și cu toate acestea timpul în fuga lui răpește cu sine multe. El e un tâlhar, care vine, fără să-l simtă cineva, și duce cu sine cele mai scumpe comori, și numai după ce a trecut, simțim pierderea îndurată. Viețile curg, se petrec și se stâng — timpul le stinge; în locul lor alte vieți răsar, pe cari tot așa le va risipi timpul. El e ca o suflare rece, care te umple de fiori. Dacă privești în partea de unde vine, spre trecut, vezi numai cadavre și mine, vezi lumi îngropate și țeri pustiite — totul miroasă a pustiire, a mină, a ziduri bătrâne, mucedu. De privești în partea spre care merge timpul, în viitor, vezi altă icoană: vezi vieață, și numai vieață, o lume frumoasă, care n'a ajuns încă s'o stăpânească timpul. Căci timpul e aici, e la noi; nu e în trecut: trecutul *a fost* timp, acum însă nu e; nu e în viitor: viitorul *va fi* timp, acum însă nu e. Deci timpul e numai acum. Ziua de ieri nu mai e timp: a trecut deja, *a fost*. Ziua de mâine *va fi* timp. Deci timpul e numai o clipă, un moment. Doamne, când mă cuget, ce face momentul acesta mă iau fiori! Tot numai îngroapă și îngroapă. Îngroapă visuri, gânduri, idealuri, vieți ce au trăit, simțiri ce au vibrat puternic, suflete, cari s'au luptat mult, — toate, toate se cufundă oareunde într'un abiz necunoscut, unde ochiul nostru nu poate pătrunde. Și aceasta se face deja de multe veacuri, dar timpul tot nu se ostenește. Ciasurile bat înainte, tot bat, — inima bate, dar într'un loc se oprește... Ceasurile însă răsună mai departe, ca o sentință nemiluită, rostită asupra a tot ce-i viu.

Așa văd lucrurile prin lumina firească a minții mele. Lumina credinței însă îmi oferă alt prospect. Toate le cufundă timpul în o lume necunoscută, le predă unui necunoscut. Acest necunoscut alege lucrurile: ce-i *muritor* piară, dispară, — ce-i *nemuritor*, rămână! Și pe când noi astăzi cu regret adânc privim lumea aceea neînsuflețită, frumusețile acelea, cari s'au dat peririi, și cari ne-au fost atât de dragi: pe-atunci noi nu băgăm de seamă, că confundăm ce-i nemuritor cu ce-i muritor; nu

vedem, că sufletul trăiește și nu vedem, că în ruina aceea mare, în mormântul acela înfricoșat al trecutului este ceva, ce e neînsuflețit și totuș e menit la o vieață nouă: trupul omenesc, țărâna, lutul acela, care odinioară eră organism perfect, respiră, vorbește; și nu vedem deci, că, deși timpul răpește și îngroapă toate, omul, cu trup cu suflet, mai curând ori mai târziu, se smulge de sub mâna de fier a timpului, trecând la nemurire.

Nemurire, cuvânt fermecător, veșnicul ideal al sufletelor noastre! Dorul nemuririi ridică sufletul în sfere pe aripi nevăzute. Blăstăm însă pe omul, care n'o dorește!

Căci, cu toată nemurirea, există totuș „dincolo“ și un fel de moarte. E evident, că cel ce n'are de gând să fie nemuritor, acela nici că-și întocmește planurile după gândul și țânta aceasta. Timpul însă, acest element destructiv a tot ce e vremelnic, doboară toată clădirea, ce nu e făcută spre nemurire. Și astfel omul, care e zidit spre nemurire, moralmente se distruge, când tot ce zidește în sufletul său, e vremelnic, când tot ce a simțit, tot ce a visat, ce a gândit, lucrat a făcut numai pentru timp și pentru clipe de timp, iar nu pentru o vieață nemuritoare. Iar timpul distruge toate cele vremelnice, distruge simțirile, visurile, gândurile, faptele, căci nu s'au făcut în lumina eternității și astfel sufletul, trecând hotarul timpului la eternitate, se trezește, că nu mai e viu, că în sine poartă ruine, ruinele unei vieți petrecute în fugă, în neștire, în orbecare, în negrijă. Nici un gând mai trainic, nici un temei mai solid, nici un vis, nici o nădejde cu izbândă: toate, toate s'au risipit, căci acestea nici când în vieață n'au trecut hotarele timpului: ele n'au dorit nemurirea, n'o cunosc! Și omul simțește atunci sufletul acela al eternității, care aduce moartea, moarte eternă; suflet mort, și totuș nemuritor în moartea sa! — Regretă, că și-a zidit casa pe nisip, care se risipește, pe clipa timpului, care trece... regretă fericirea pierdută a nădejdilor neîmplinite — dar prea târziu. Regretul durează în etern, un regret înspăimântător, cumplit, care nici când n'are alinare... Aceia, însă a căror nădejdi și visuri s'au smuls de sub robia timpului, pe care nu și-l'au recunoscut de stăpân — și au bătut la porțile eternității: vor vedea plinindu-se în chip strălucit dorirea lor după o vieață, ce nu moare.

Ei n'au grămădit în sufletul lor nimic, ce evremelnic, ei n'au să piardă mult prin trecerea și fuga timpului: comorile lor rămân pentru eternitate.

Eternitate! Abiz negrăit de tainic, izvor de visări extasiate pentru unii, de gânduri și temeri fioroase pentru alții!

Suntem încă în temnița vremii, care ne mistuește trupul. Dar o zorire tainică, neînțeleasă se ivește în sufletul nostru, nu presimț, care trăiește pururea în traiul acesta, un fond de jale dornică de odihnă, fond al tuturor bucuriilor și desfătărilor lumii. Și zorirea e cu atât mai luminoasă, cu cât sufletul se știe zmulge mai bine din cătușile vremilor schimbătoare, statornicindu-și în sine eterna virtute a iubirii, răzămându-se totdeauna pe aripile credinții și-a nădejzii, cari mai la urmă se vor topi în farmecul plinirii lor. Sic itur ad astra!

Dar, dimpotrivă, cu cât cineva e mai robit de celea vremelnice, cu atât mai mult se întunecă în sufletul lui zorirea eternității, până ce în urmă se pare, că a dispărut cu totul — nu se mai știe, nu se mai ivește. Se întâmplă în natură, că norii grei astfel acoper soarele, încât se pare, că nici n'a răsărit! Când înse vântul risipește norii, lumina soarelui năvălește înainte mai puternică, mai vie, decât altădată. Vederea unui suflet scăpat o întunecă realitatea vieții cu ale ei preocupății înguste și vremelnice. Dar omul nu mult timp poate rămâne în mijlocul acestora. Tot mai mult începe să simțească deșertăciunea și zădărnicia lucrurilor sale, vâlul de pe ochi se rupe ici și

colea, și temeri grele îi întră în suflet. Din când în când îl cuprinde o amețală: lumina eternității îi apare într'o lucire înspăimântătoare, gândurile s'alungă nebune prin creerii lui, cari n'au fost obicinuiți cu astfel de senzații, cari vin de „dincolo“. Atunci... atunci e greu să-ți mai afli echilibrul sufletesc, mai ales când eternitatea o vezi aproape, aproape de tot, fantazmă uriașă, cu aripi negre, mari, întinse spre hotarele largi și întunecate; atunci... sufletul se cutremură de imaginea aceasta neobicinuită, și numai atunci începe să priceapă ce-i vremea! E o mică sburătoare, cu aripi ostenite, sburând dela un hotar, ce se vede, năzuind spre altul din zare. Aripele îi bat greu, și fiecare lovitură e un an ce trece. Ea își va ajunge hotarul dorit și se va pune la odihnă, căci și-a sfârșit drumul... Eternitatea? Ea nu are sfârșit. E un văzduh adânc, larg, nemișcat, tainic. Vremea e o mare învălurată, valuri ce nasc și mor, strânse între hotare...

Iar noi... plutim spre țărături. Mulți se cufundă 'n adâncul apelor și se perd, dar ceilalți își urmează drumul spre împărăția aceea dorită și frumoasă, și totuși atât de nesocotită între oameni — împărăția vieții fără de moarte. Desfăcându-mă din ceața timpului, și privind în sus, văd Soarele cel etern. Începutul și sfârșitul. Principiul vieții nemuritoare. Eu merg, mă înalț cu sufletul la Dânsul: acolo mă așteaptă cununa strălucită a nemuririi. Excelsior!

Ales. Pop.

Economie națională—sociologie.

Cronici:

Muncitorii acționari. Parlamentul francez în curând va aduce o lege, care va însemna un mare paș spre aceia stare a muncitorului, ce i-se cuvine ca celui mai însemnat factor al producției. E vorba să se pue în praxă metoda ce-l recomandă sociologii cei mai temeinici, cari pe lângă apărarea și recunoașterea drepturilor muncitorimeii sunt lipsiți de ideale utopice: să se deie participare muncitorului în venitul producției în forma că se cuprinde între acționarii marilor societăți, dându-li-se și lor parte din câștigul ce azi îl au escluziv capitaliștii. Sunt două proiecte. Unul redactat de Leon Jirsons și Antonelli, după care alătura acțiilor de bani ar stă acți de muncă, cărora

li-s'ar dà o asemenea parte a venitului curat. Al doilea — a lui Iustin Godard — se deosebește de a lui Jirsons, încât propune, ca întâiu să se amortizeze din venitul curat acțiile de bani, și numai după aceia să se înceapă împărțirea egalei dividende. După ambele proiecte, în caz de disolvare a societății s'ar răscumpără întâiu acțiile de bani, numai restul ar formă averea comună a tuturor acționarilor. — Este aceasta o adevărată participare a muncitorilor în venitul întreprinderii, e cu mult mai aproape de starea adevărată decât forma de până acum a participării muncitorilor în venitul multor întreprinderi, cari dădeau peste plata zilnică anumite procente — sigur că minime — din venitul curat. Este însă o mare greutate în

realizarea acestui sistem: cât de mare e o acție de muncă? Fluctuează — trebuie să fluctueze — după numărul muncitorilor, mărimea plăților în general, scumpetea traiului, împrejurări individuale: numărul băieților, sănătate, alți mulți factori. Proiectele amintite cearcă să deslege această greutate, așa că socotește de proprietar a tuturor acțiunilor muncitorilor comunitatea muncitorilor. Mi-se pare însă că este o greșală în această deslegare. Comunitatea muncitorilor — dacă vreți, sindicatul — pentru mărirea valorilor singuraticelor acții, sau pentru mărirea venitului singuraticilor muncitori, ușor și-ar putea monopoliza poziția, eschizând o mulțime de doritori de muncă, s'ar formă un sistem de protecție în ajungerea de acționar muncitor a unei societăți ce aduce venit, ba ușor s'ar ajunge la restricțiunile medievale. Proiectul lui Godard propune ca o acție amortizată să dea drept pentru emiterea și cumpătarea altor două acții, din cari una să fie proprietatea acționarului de bani, a doua să se deie sindicatului muncitorilor, din cari să se îngrijească cultura, igiena muncitorilor. Nu cred să se poată realiza însă aceea propunere a proiectului lui Godard, ca această formă de organizație să fie obligatoare pentru toate întreprinderile. Ar avea de rezultat — mai ales în urma sistemului de răscumpărare a acțiunilor — mari zguduiri financiare. Prealabila aprobare a ministrului muncii Vivarini și faptul că actualul minister are în cameră absolută majoritate, asigură nașterea acestei însemnate legi.

*

Oprirea consumării absintului în Franța.

După Svițera și Belgia se pregătește și Franța să oprească prin lege consumarea absintului. Fără îndoială, proiectul ce-l elaborează deputatul Henri Schmidt va deveni lege, iar de pe mesele de marmoră a localelor intime și de pe tejghelele murdare a bodegilor vor dispărea păharele cu beutură verde, verinoasă. Vor dispărea oare și fețele palide, ochii bolnavi, buzele ce tremură azi pe paiul cufundat în pocalul de absint? Cu greu. Patima își găsește în multe forme îndestulirea. Poate au să treacă multe generații până se vor fi emancipat urmașii pătimășilor de azi de sub greutatea celei mai sigure moșteniri. Puțină statistică ne convinge cât de necesară e încercarea de a pune stavilă în Franța absintului. În timpul din urmă s'a mărit grozav consumarea alcoolului și mai ales a absintului. Adoratorii acestuia sunt mai ales soldați, literați, cetățeni, și mai ales muncitori. În 1878 s'a consumat absint, ce a conținut

15.521 hl. alcool curat, în 1908 alcoolul absintului consumat făcând 206.143 hl. În 30 ani s'a făcut consumația de 13 ori mai mare. În acelaș timp numărul alienațiilor a crescut dela 50.000 la 94.000, cheltuielile caselor de alienați dela 12 milioane la 28 milioane. Ancheta ce s'a făcut în aceste case în 1908 a dovedit, că creșterea numărului alienațiilor e produsul creșterii consumării alcoolului și mai ales a absintului. În acele părți ale Franței, unde se consumă mai puțin alcool și absint pe 10.000 locuitori cad 0.85 bărbați și 0.26 femei alienate; iar în ținutul Seinei-de-jos, unde absintul a prins rădăcini mai puternice pe acelaș număr de locuitori cad 3.49 bărbați și 1.4 femei alienate. Crimele prezintă în număr o progresiune spre ținuturile ce consumă absint mult, inteligența prezintă degresiune. Epidemiile găsesc teren bogat în mijlocul oamenilor slăbiți de absint. Nu știm, oare va avea această lege urmările bune a celei din Svițera sau va produce ca în Belgia o enormă potențare a consumării spiritului și chiar al opiumului.

*

Greva minerilor din Mansfeld. A produs lungi discuții teoretice în revistele economice, o întreagă literatură empirică socialistă această grevă, ce a avut puterea să steie șase săptămâni în fața banului, a armatei și a sugestiei atâtor neadevăruri seculare, stâlpii pe cari se razimă existența adeseori atât de stricăcioasă a „celor puternici“. Merită să înregistrăm această luptă a muncitorimei și noi, cari deși suntem despărțiți de teoriile și aspirațiile socialiste prin o lume întreagă de păreri și ținte, recunoaștem pe deplin drepturile muncitorilor, dorim și noi o înaintare a bună stării lor, și nu putem trece fără un cuvânt de admirație peste luptele lor. În minele din Mansfeld, proprietatea societății: „Mansfelder Kupferschiefer bauenden Gewerkschaft“ sunt aplicați 20.000 mineri, cuprinși în diferite sindicate. La începutul lui Octombrie societatea a abzis lucrul alor 20 muncitori, pe motivul, că au luat parte la adunarea unei societăți, ce nu propovăduiește idei chiar pe placul acționarilor. A doua zi 700 muncitori au pretins reprimirea soților eschiși, iar până la independența acestei dorințe a lor au hotărât a nu relua munca. Când tratativele au rămas sterpe, iar directorul societății a declarat că nu are să mai sufere nici o ingerință a sindicatelor, nici o „aspirație ilegală“ ci societatea „vrea să rămâe domn în casa sa“ — greva a cuprins peste 12.000 muncitori. Ca pretutindeni a fost chemată în ajutor armata, sub scutul căreia a

putut da societatea lovitura de moarte grevei: a abzis tuturor greviștilor locuințele, în ajunul iernii, în timpul totalei lipse de căutare a muncii. În 12 Noemvrie s'a sfârșit greva. Rezultatul: nouă eschideri, neprimirea muncitorilor, ce nu părăsesc legătura câtorva sindicate anatemezate, o lună și jumătate de foame și gânduri grele, mii de familii nefericite. — Foloasele . . . ?

*

Fixarea minimumului plății din industria de casă. În Anglia a luat viciață o nouă lege ce ia în apărare muncitorimea. Tradiționala direcție a partidului liberal pare a se fi schimbat. S'a dovedit de insuportabilă teoria ce scrisă pe hârtie, și-se pare singura dreptate. S'a văzut, că nu se mai poate menține Smithismul, teoria deplinei libertăți, ce în urma concurenței și a egoismului centripetal trebuie să producă cel mai mare bine. Nici muncitorii fabricelor, elementul cel mai conștiu și mai puternic din întreaga masă a muncitorilor, nu au putut fi lipsiți de sprijinul ocrotitor al legii, care deși poate în definitiv nu are altă țintă decât susținerea lor în capacitatea de prestațiune, totuși înseamnă o reală ușurință a sorții lor. Industria de casă, mulțimea muncitorilor ce primesc munca dela mării industriași și lucră acasă, au cea mai slabă organizație, sunt supuși la cele mai neomenesti exploatare. Aici se lucră 14 ceasuri la zi, aici se plătește mai rău. În fața atotputernicului capital stă o ceată nepuțincoasă, neorganizată, constătătoare în cea mai mare parte din femei. Nu e mirare, că mizeria ce își ridică glasul tânguitor din această clasă nefericită, a convins și pe liberalii englezi, au primit proiectul lui Sir Charles Dilke.

Proiectul intitulat „*Trades boards bill*“ ia în apărare deocamdată numai croitoarele și cusătoarele ce lucră acasă, prevede însă o succesivă estindere. Fiecare ram de industrie va avea o comisie formată după modul „*Trade*

board“-ului din Victoria Australiei. În această comisie pentru fixarea plății vor fi reprezentati în egal număr capitaliștii și muncitorii. Statul își rezervă două locuri pentru oficianți denumiți de el. Comisiile au subîmpărțiri delegate în diferite localități. Cu votarea membrilor comisiunii se stabilește mărimea plății pe zi sau după bucată. După trei luni dela accasă fixare, decisiunile ei au putere de lege. După șase luni de activitate, fiecare comisiune poate cere generalizarea decisiunilor ei. Guvernului îi stă în putere să accepte aceasta, sau ba. Legea aceasta e o copie a celei din Australia, care s'a dovedit de foarte acomodată. De fapt, singurul mijloc cu care poate ajuta statul muncitorimea aplicată în industria de casă, este fixarea minimumului de plată. Oare de muncă nu se pot fixa. Cine ar putea controla și schimba oarele, cât muncește la lucrul primit dela fabrică o femeie ce veghiază nopți întregi în mansarda ei? Măsuri sanitare nu se pot lua. Locuințele ieftine a muncitorilor sunt cauza degenerării generale, tuberculozei și a mulțimei de băieți cu fețe bătrâne, picioare strâmbate de boala mizeriei. Numai plata îndestulitoare poate aduce mântuire aici. Legea din Anglia pare a fi acomodată să-și achite pe deplin datoria. Ne da însă de gândit intercalarea celor doi reprezentanți a statului, cari având și ei vot, ușor pot majoriza în legătură cu reprezentanții capitaliștilor; iar pedepsele ce sancționează această lege, absolut nu sunt în proporție cu folosul ce îl poate aduce un abuz nedescoperit în ziua primă. Ce este pentru marele industriaș, care poate „*cruța*“ în o singură zi prin un mic abuz mii, pedeapsa de 500 cor.? Fără îndoială, legea engleză înseamnă începutul sfârșitului sistemului de plată de azi, înlocuirea lui prin unul, care va fi mai aproape de idealul justei rescumpărări a muncii.

Berlin.

Iunior.

Bibliografia catehismelor românești vechi.

VI. Catehismul lui Fogarasy din Lugoj 1648.

Cărțile prime, tipărite cu litere latine sunt patru catehizme; tipărite într'un interval de 132 de ani, începând dela anul 1648 și până la 1780²⁾.

Primul catehizm tipărit cu litere străbune, e catehismul lui Stefan Fogarasy, preot român-calvin în Lugoj³⁾.

¹⁾ »Revista Teologică« Sibiu 1907, nr. 7.

²⁾ La 1759 se tipărește în Kalocsa și un evangheliar, cu litere străbune, de piaristul David Biró, dela Sântana, de lângă Arad; duhovnicul vicecomitelui Bibici.

³⁾ Celelalte 3, de cari vom vorbi mai la vale: Pizzio 1677 Roma, Buitul dr. 1709, Cluj și un anonim Buda, 1780 în 3 ediții.

Catehismul din vorbă nu e lucrare originală, ba nici »prelucrare«, ci numai o traducere liberă. Ni-o spune aceasta însuș Fogarassy, cumcă nu e auctor, ci numai talmăcitor. Nici aceea nu putem constata, că din ce limbă se talmăcește, cu atât mai puțin, că după care auctor, ori ediție. Fogarasy spune numai atâta »*translatu opera ac Studio Stephani Fogarasy Syimmistae opidii Lugas Anno 1647 die 18 Decembris*«. Se va vedea în cursul acestei disertațiuni, cum ne vom nevoi a' examina, că după care text se face tra-

ducerea; fără însă să avem pretenția, că în adevăr am și aflat arhitipul traducerii, care ne preocupă aici.

Ce știm pozitiv în cestiunea de față, se mărginește — la persoana și la poziția, sau cum s'ar zice cu un cuvânt mai tehnic — la naționalul auctorului; pe carele îl chiamă Ștefan Făgăraș, sau Făgărășan. De vreme ce eră boer, ca boer după obiceiul vremii, a fost ungar, ori mai bine zis ungarizat și ungarizant de prima ordine și așa nu numai pe ungarie, dar și pe românie se zicea și iscălea »Fogarasz«, căci a fost de obârșie din Țara Oltului și probabil chiar din vestita cetate a Făgărașului.

Mult puțin ce știm azi despre originea familiei Fogarasy, avem de a mulțami ostenelele mai nouă ale savantului Nicolae Iorga: Scrisori și documente 1906. București, tomul XII., I. pag. 185—200 și prefața dela acest tom la pg. XXVII.

Pe la începutul veacului al XVI-lea, un boer cu numele »Făgăraș Ișvan«, cumpăraseră în »perire« (de vecie, de uricie) o moșie mare și bineșor îngrijită din Jupânești. în Bănatul Oltean, dela ver unul din boerinașii (boeri mai mici) ținutului Gorj.

Făgăraș Ișvan, se despărți însă în grabă de acest dominiu luat pe vecie! Il vându lui Barbat Miclăuș, nemeș și acesta, din Răubărbat, în Țara Hațegului.

La data 10 Decembrie 1772, în Făgăraș sesizază un »Conzistorium neunit«, în carele prezidează »Bucur Făgăraș«, protopopul din Făgăraș. Protopopia și-o susține acest prezident încă și pe la 9 Iunie 1788.

Dăm peste un preot din familia aceasta, la Făgăraș, în 28 Martie 1791: »popa George Fogoroși nemiș«. Cu partu ani mai în urmă, la 6 Aprilie 1795 se institue în Făgăraș de »gotsman« (barbarizm german, = omul lui Dumnezeu adecă epitrop) »jupânul Enakie Fogarasi, carele la 15 Martie 1808, se mai află în această slujbă.

În 2 Noemvrie 1796 »Nemesi Ioan Pop Fogoroși« e dascăl în Făgăraș; ține strana stângă în biserica lui Constantin Brâncoveanul.

De melodiosul și voluminosul glas, al acestui magistru cântăreț, mai răsună bôltiturile catedralei de odinioară încă și pe la începutul deceniului al doilea al secolului trecut (1811). Sâmbria lui anuală eră 6 creștari dela tot fumul.

O creangă a familiei Fogarasy, a fost în Lipova; unde un membru al ei e și îngropat, înaintea bisericii românești, cu »Crainicul« Lipovei (1788). Alta s'a fost domiciliat la Caransebeș. Făgărășenii din acestea două țițe

erau parte ortodoxi, parte latino-catolici¹⁾. »Unirea« Blaj 1892, nr. 22 pag. 175 coloana I.

Până bine de curând și în Logoj au fost surcei din des pomenita familie. Unul Vasile, a decedat numai acum vr'o 9 ani. A fost subprefect. Dar nu s'a gerat de român. Acum vr'o 40 de ani am mai cunoscut un Făgăraș, în Logoj. A fost mut; căsătorit dar fără coborători. Pare, că a fost un proprietar cam scăpătat. Peste tot nu trăiau în mediu social român corespunzător pozițiunii lor. Li-se vedeă pe față, că sunt nemeși și călcau a domnie mare.

Casa cu etaj în față cu frontul bisericii mari românești din Logoj, încă a fost a Făgărășenilor, azi e proprietatea acelei biserici. După cât știm, azi, această țițe Făgărășană înbănăținită, s'a stâns definitiv, atât în laturea bărbătească, cât și feminină. O soră (mătușă, vară ori nepoată, nu pot preciza) a străbunei mele după mamă a fost din familia Făgăraș și ca văduvă ar fi ținut birtul cel mare al Logojului, »tractirul« cum s'ar fi zis pe acelea vremi (poate în anii 1810—1835) în strada Timișorii. Poate chiar otelul poștei, mai târziu cunoscut sub numele »Șulii«, e contiinutarea »vechiului »tractir« al poștei«. Acea văduvă ar fi fost din Sărăzani (sat lângă Logoj) ori că bărbatul i-a fost din Sărăzani. N'au avut descendenți. Bătrâna birtășiță aveă trecere mare și eră foarte bogată; dispunea de multe căldăruțe cu galbini, aveă întinse rudiri ori încusciri cu familiile: Galeriu (ori Galerian) Gaița, Gruia Olarescu.

Verosimil birtă țițe lăudată, e ceva rudă de nu cumva descendentă directă, a păstorului românocalvin Ștefan Fogarasy, »már az igazságos rész szerint megismert oláh-magyar ekkiésianak leiki pásztora«, după cum adecă se numea însuș, în prefața cat. hizu ui din chestiune. Regretatul Bunea²⁾, combinase, cumcă Ștefan Fogarasy, ar fi fost tipul preoților maghiari români, nemeși, cari fungau păstoriților, în limba ungarască, în vremece pe sama poporului de rând, adict legii române calvine, predică și slujia românește: în Logoj Moise Peștișel și în Caransebeș Ștefan Herțe; cunoscuți în literatura noastră, ca traducători ai »Paliei de Orăștie« 1582.³⁾

Se dă cu socoteala, că Ștefan Fogarasy și-a mântuit studiile sale, la școala superioară din Bălgrad, întemeiată la anul 1614, de principele Ardealului, Găvrilă Bethlen. La acest colegiu,

¹⁾ N'am a mână opul dlui Pușcariu despre familiile nobile din țara Oltului. Poate acolo sunt mai multe și mai amănunțite date privitor la familia Fogarasy.

²⁾ St. Pop în »Răvașul« Cluj '910 nr. 1 pg.

³⁾ St. Pop »Orizontul« Cluj 1906 nr. 7, pg. 32—33.

renumit pe acelea vremi, umblau mulți tineri români¹⁾

În care an a ajuns și cât timp a preotit Ștefan Fogarasy în Logoj, precum și alte amănunte despre viața și faptele lui, ne lipsesc cu totul. Acum trei ani scriam în »Revisa Teologică« pag. 260, cumcă: »Cei cari slujesc azi la altarul »bisericii mari«, (a Lugojuului) ar face act evlavios și meritos. față de înaintașii lor; iar față de românimea contemporană și viitoare, ar lucra mângăitor, deobligător și îndemnător, dacă ar scutura pravul gros, de pe catastifele bisericii și ar istorisi despre faptele și viața interesantă a acelor preoți, cucernici și luminați, cari pe vremi, fie de glorie, fie de restriște, aproape singuri, puteau și trebuiau să fie decorul societății române«; căci din combinarea mai multor însemnări, se poate lua la sigur, cumcă clerul român de prin localități fruntașe, dela orașe și mai vărtos, cel din Caransebeș, Logoj și Timișoara eră foarte respectat, ba chiar temut de străini, îl țineau ca pe palme. Eară poporul bănățan, la rândul său se închină, ca la niște idoli și profeți trimiși de Dumnezeu.

Preoții aceștia apoi, încărcăți de averi și onoruri, adeseori armați cu o știință și cultură, ce mult întrecea indigențele vea ului, în care trăiau, se priveau și ei pe sine de tribunii naturali ai neamului și ca atari îi vedem pășind pe arenă, de câte ori numai eră nevoie.

Făceau oarecum pe vlădica propriu, pe care nu li-s'a dat a-i aveă, decât foarte târziu, abia în a II-a jumătate a veacului al 19-lea. drept recompenză însă, că i-au dus dorul atât amar de vreme, i-se dăduse românului din părțile acestea. din grație vieneză, episcopie națională, așa zicând în două nuanțe, în ediție dublă; dară nu la falnicii țarmuri ai Dunării, cum cu mare șiretlic se plănuse cândva, ci lângă modestul curs al râului românesc, al Timișului²⁾.

Tălmăcirea catehizmului, care cum văzurăm eră gata în 18 Decembrie 1647, se tipărește în Alba-Iulia, în anul următor, sub auspiciile lui Acațiu Barcsai, banul suprem al băniei Logoj—Caransebeș, Românii îi ziceau »Borcea Acoș«.

Factorul tiparniței eră Martin Maior, din Brașov. Formatul cărții 4 mic. Consistă din 48 fețe. o față cuprinde câte 23—24 de șire.

¹⁾ Iuliu Vuia »Frag. din istoricul pedagogiului... din Arad« Panciova 1887 pag. 8.

²⁾ Pe când Austrie eră în apogheul măririi sale, stăpânitoare, în Oltenia și Sârbia pâna la valea Timocului, a voit să creeze episcopie la Palanca, ori Moldova nouă la 1738, ca să unieze pe ortodoxii din Sârbia, Oltenia și Bănat. Turcul a nimicit planul în 1739. Șematizmul diec. Logoj; 1903 p. 10.

Numai un singur exemplar s'a descoperit până azi, de di Niculau Densușan; în biblioteca liceului reformat din Târgulmureșului, la anul 1879. Se păstrează acolo la nr. 6811; e în bună stare și complect. Descrierea cărții e dată de di Nicolau Densușan în analele academiei române, din anul 1881, ser. 2, tom. II, sect. 1. pag. 116.

Bucăți excerpte din catehizmul, se află la: Hajdău în »Cuvente den bătrâni« II, 724—726. Dr. Gaster »Crestomația« I. pag. 124. Ion Nădejde »Ist. limbii și liter.« 379—380 161 și Adamescu—Dragomirescu—Pogoneanu »Literatura veche« pag. 178. Iară în monumentală operă a lui Hodoș—Bian »Bibliografia veche română« fascicola II. pag. 160—164, e reproducă întreaga prefață românească și ungurească.

Regretatul Dr. Bunea în una¹⁾ din valoroasele sale opere grecește, când zice, cumcă catehizul lui Fogarasy e »publicat cu caractere cirilice și litere latine«. Cartea din vorbă e imprimată numai cu caractere latine. Literile acestea însă sunt de două feluri, de »Două chipuri«.

În greșala aceasta a căzut Bunea, uzând de Cipar²⁾, carele zice: ... se și tipări cu două tipure de litere, latinești și românaești«. Aici sub românești ar fi a se înțelege »potcoavele«.

Cipar, la rândul său nu spune acestea, traducând din Petrus Bod, păstor calvin în Ighiu (lângă A ba-Iulia) La Bod se zice: . . »quae (adecă catechesis) duplici caractere. latino nempe et Valachico anno 1648 prodiit«³⁾.

Cipar nu a văzut nici când acest catechis. Îl idetifică și confundă cu cel din 1640 și respective cu ediția din 1656.

Bunea în lucrările sale, posteroare operei »Eppii Aron și Novacovici«, iși îndreaptă părerea mărturisind, cumcă catehizul lui Fogarasy, e tipărit numai cu caractere străbune⁴⁾

Titula cărții e pusă în trei limbi: ungurește, românește și latinește la pagina 1. La pagina 7 titula românească sună »Catechismus (Atsaja ej Atsaja)⁵⁾ Summa szał Meduha á ulujtei si a kredinciej Christinaszkoe, kuprinsze en Entreberj si Reszpunsurj szkurtae; si ku adeveratury den szkriptura sventae enterite«. La pagina 9 titula e cuprinsă așa: »Catechismus

¹⁾ Bunea Eppii Aron și Novacovici pag. 354.

²⁾ Cipar »Arhiv pentru filologia și istoria«. Blaj 1867, pag. 65, idem »Principia« pag. 106 H.

³⁾ P. Bod în ms. »Brevis Valahorum Transylvaniae incoletium Historia etc«. Liber secundus, caput I. § 1. Românește e tălmăcit de Vichentie Babeș și litografat în un număr restrâns de exemplare. L'am văzut la repausatul prieten, preotul Emilian Micu

⁴⁾ Bunea Vechile episcopii 86,99. Autonomia 343, Ierarhia 243.

⁵⁾ Aceea e aceea, adecă: va să zică; trebuie, că e imitație după ung. az az = sau, altcum.

Atsaja ej Atsaja Celul si Percile Christinesta, Eveceturaej szkurte si a Kredincej».

Obiectul e grupat in trei capitoare și e întrețesut cu citate din sf. Scriptură.

»Parte de prima. De prae Nevoja szav Dozsada à Omului.

A dovae Parte. Despre szlobozitura omului.

A Treia Parte. Dedetura de kar ketre Dumedzeu à omuluj szlobodzit de nevoja».

E întocmită pe întrebări și răspunsuri, ca în genere toate catehizmele. Metodul dialogic sau erotematic.

Dr. Stefan Pop.

Cronica literară.

D. D. Pătrășcanu: Schițe și amintiri, Iași, Editura revistei »Viața Românească« 1909.
(pag. 292, prețul lei 2.)

După cât știm noi Ardelenii, autorul acestui interesant volum a intrat numai în timpul din urmă pe arena literară, sub egida escelentei reviste »Viața Românească« din Iași.

Schițele dsale s'au remarcat prin nota umoristică, în genul »Momentelor« lui Caragiale, rămânând în-ă mai la suprafață.

E un gen literar, în care s'a scris așa de puțin la noi și ne e cu atât mai binevenit, cu cât autorii contemporani au o înfățișare mai gravă și cu cât chiar posomorțul Schopenhauer spune, că iubește mult pe autorii, cari îl fac să zimbească.

Zimbetul acesta ne întovărășește adese, resfoind volumul dlui Pătrășcanu. La pagina dintâiu chiar, când cetim »Plimbare« nu ne putem opri zimbetul la istericalele doamnei, care e foarte ocupată naintea oglinzii, în vreme-ce domnul își pierde răbdarea, își scoate pălăria și se lungește pe pat: »Când îi fi gata să mi spui...« La ce doamna nu întârzie a-i răspunde: »Până nu-i spune o mojieci nu te lași«. Urmează scena hazlie, când doamna răstoarnă toată casa pentru a-și afla mânușile, înjurând servitoarea, și pe urmă, *aducându-și aminte de ceva*, le află în odaia a treia, unde plecase — *glonț*.

Cum eră noroi pe stradă, domnul e silit s'o ia în brațe, ca s'o treacă, și cum cocoana eră cam voluminoasă, îi mulțamește soțului găfăitor, dupăce se executase: »Ci că-i bărbat aista!...«

Sceneie de intimitate conjugală se continuă, când mai drăguțe, în vreme-ce perechea trece de braț saltându-se, în fața publicului, când mai respingătoare, când sunt numai între patru ochi.

Aceeaș ironie pronunțată se resfrânge asupra celor mai multe schițe ale volumului. Astfel »În tren« două dame, cari își bat joc de luxul și risipa semenelor lor, se adevăresc la urmă tot așa de ușurate și de cheltuitoare și rămâne o problemă deschisă ce vor fi gândit aceste doamne, după despărțire ¹⁾.

În acelaș gen e scrisă »O audiență la ministrul de războiu«, »Învingătorul lui Napoleon«, »Ce cere publicul dela un deputat« ș. a.

Aceasta din urmă are pagini de un haz sănătos, deși autorul ni-se pare că a prea lungit acest subiect, atât de mulțamitor de altcum.

În alte bucăți ale volumului (Din amintirile lui C. Casian) autorul ne dă probe de duioșie, care mai ales în partea a doua a povestirii »Un episod din tinereță« sunt de o adevărată frumusețe. Dagostea lui Casian pentru Luiza e redată cu multă gingășie și sinceritate, încât cu toții ne recunoaștem tinereța în aceste subtile pagini de întâie dragoste. Sfiala tinărului, gelosia lui chiar față de cei mai buni prietini, neîndemânarea, zbuciumul până ajunge să-i spună iubitei *două cuvinte* (te iubesc) sunt scrise cu multă poezie.

Reproducem pagina, când îndrăgiții se întâlnesc pentru întâiaoară, departe de ochii lumii.

Am pornit înainte pe lângă biserica Sf. Ioan Zlataust și ne-am scoborit devale la pod. Case mici, triste și înghesuite, adevărate magherniți adăpostesc aici o samă de negustori săraci, nenorociți, cu prunci murdari și sdrențăroși, o populație evreiască, mizerabilă, a cărei singură bogăție sunt copii. »Ce viață duc oamenii aceștia? Ce plăcere pot avea ei? Pentruce mai trăesc pe lume?«... Nici unul nu cunoștea pe Luiza...

Când ajungi la Movilă, locul se lărgește și ceva din viața de țară apare. Poate carele ce se zăresc răslețe prin ogrăzile gospodarilor ciurcheni, poate grădinile cu păpușoiu îți aduc aminte.

Luiza îmi spuse:

— Să ne întorcem de-acuma, ne-am prea depărtat...

— Nu... te rog, Domnișoară Albertini. Dacă mai mergem puțin, eșim la câmp. Să vezi ce frumos e acolo!...

¹⁾ Schița se reproduce în corpul revistei

Luiza nu se opuse. Am eșit pe barieră și în curând ne apărură verdeța câmpului. Pe aici, când eram copil, mă duceam vara la Dumbrăveni, cu tata, în nadișanca noastră veche, sau cu mama, în gabrioleta, în care la zile mari, ne transportam la vie. Tot pe aici ne eră drumul la moșie, unde de atâteaori tologit pe iarbă, în câmpiile pline de soare ale Rusenilor, mă uitam pierdut la albastrul nesfârșit al cerului! Îmi simțeam sufletul înduioșat și de dragostea Luizei și de amintirile copilăriei...

Ammers cu Luiza până la podul dela Sf. Ioan, unde lângă drum, sub o răchită bătrână eră o fântână cu cumpână. Acolo ne-am oprit la umbra răchitei, iar Luiza s'a așezat pe colacul fântânii, obosită...

Mi-a arătat picioarele ei pline de colb:

— Uite, în ce stare sunt...

M'am repezit scoțându-mi batista...

— Lasă-mă, te rog, să le șterg...

— Vai, cum crezi că te-ai lăsa să faci asemenea lucru...

— Cât ești de rea!

— Așa?

— De sigur... Nu-mi faci nici o plăcere.

— Serios? Dar oare ce caut eu pe aici?

Am întrebat-o înduioșat:

— Ți-aduci aminte când te-am văzut întâiu?

— Da. Eram la geam...

— Nu pot să-ți spun ce impresie mi-ai făcut.

— Am simțit. Par'că te văd cum te-ai oprit...

Soarele se înălțase aproape de amiază, dar sub răchită eră o răcoare plăcută. Mai departe șoseaua se vedeă albă, tăind perpendicular drumul Sfântului Ioan. O droșcă mergeă spre Iași, lăsând în urmă un nor albicios, iar toaca roatelor se auzia distinct, adusă de o adiere de vânt; iar în direcție contrară un car cu boi mergeă a lene în spre Dumbrăveni. Dincolo de șosea se întindeau dealurile. În depărtare, într'o ceață aurie, vedeam locul Dumbrăvenilor. Eram fericit!

— Vezi, Dșoară Luiză, departe pe șosea un punct a.b?

— Unde?

— În capăt... colo departe... unde sunt niște dealuri... nu vezi nimic?

— Ba da... Acum văd... ceva alb...

Acolo-i rateșul din Dumbrăveni

Și pentru a-i arăta mai bine, m'am apropiat de dânsa așa că părul ei îmi atingeă fața. Îi simțiam căldura trupului...

Tăcurăm. Luiza se uită de jur împrejur. Pe șes, la poalele dealurilor, păștea o cireadă de vite, și sunetul domol al unei tălângi veni până la noi.

Luiza zise: — Mi-e sete. Să vedem, voi putea scoate singură apă?

— Nu cred... dar să vedem.

Ea scobori ciutura cu mâinile ei albe și mici uitându-se în sus, măsurând apoi îndată cu privirea adâncul fântânii. Cumpâna scârțil greoiu înălțându-se, iar ciutura se lăsă în jos cu anevoe. Părul ei o scapă. M'am repezit și i-am dat ajutor. Și atunci mâinile noastre se atinseră și mângâierea moale făcū să mă cutremur. Am scos împreună apă și Luiza bău puțin, iar pe

locul unde și-a atins buzele, am băut și eu din apa rece...

Astăzi acea fântână mai este încă, dar răchita a pierit de bătrânețe rămânând numai o scorbură și cumpâna s'a stricat, iar drumetul însetat își potolește setea scoțând apa cu cârligul...

Iubirea aceasta eterică a lui Casian se risipește ca un vis de dimineața. Luiza moare, chiar după ce el se încredințase pe deplin de dragostea ei, de nevinovăția sufletului ei.

Stingerea focului din camin și vuetul Bistriței, cari întovărășesc sfârșitul acestei idile, sunt necesare pentru a ne mulcomi înduioșarea.

Astfel prezentându-se volumul dlui Pătrășcanu, într'un norocos amalgam de ironie și duioșie — un amalgam paradoxal! — este, fără îndoială o lectură foarte plăcută, pe care o recomandăm cetitorilor noștri.

Ceeace dorim autorului, în viitoarele lucrări, este o mai aprofundată psihologie, ales n bucățile umoristice, cari constitue partea de forță a volumului.

Al. Ciura.

Note politice.

Atentatul contra Dlui I. Brătianu.

O veste de necrezut, o faptă monstruoasă a zguduit inimile tuturor Românilor în seara de 9 Dec. a. tr. Un criminal de cea mai urâtă specie a atentat la vicia primului ministru al României, îndurerând o națiune întreagă și pătând cu sânge o pagină de istorie.

Și fapta acestui nebun este cu atât mai de neînțeles, cu cât victima, ce și-a ales, este nu numai o personalitate, căruia posteritatea îi va decerne cel mai curat titlu de conștiință și abnegațiune, ci și pentru că *persoana* dlui Brătianu eră cunoscută și apreciată de toți pentru bunătatea sa, pentru virtuțile sale, între cari justea în accepțiunea cea mai înaltă a cuvântului forma cea dintâiu podoabă.

Din fericire atentatul nu a reușit după intenția criminalului și astăzi dl Brătianu spre consolarea întregii români este în afară de orice pericol.

Dar trebuie să ne oprim nițel asupra caracterului acestui act de demență pentru al putea înțelege în toată grozăvia lui.

Este de netăgăduit, că aceasta faptă nu s'a comis din vre-o nemulțumire personală, nici într'o stare de inconștiență, care ar eschide orice reflexie. Însuș dl Brătianu a fost avizat de atentatul plănuț în contra persoanei Sale. Așa încât cu drept se poate pune întrebarea, cine este atentatorul? Are el complici? Și care este motorul și scopul acestui atentat fioros? — Iată, întrebări, cari vor preocupă justiția menită

să desfire firul complicat al acestei drame. Tot ce se poate susține de pe acum, este, că aceasta faptă ori sub ce impulsione ori influență s'a făcut, este o faptă anarhică, care dacă a fost inspirată de socialiști, au greșit amar căci tot ce nu se poate uni cu doctrina socialistă este tocmai anarhismul. Anarhismul vrea distrugerea oricărei ordini sociale, fără să dea nimic în schimb, anarhismul nu vrea să știe de stat, lege, instituțiuni, familie, religie, proprietate, el nu vrea să știe de opinie publică, de nimic ce-i colectivitate, el vrea revoluțiunea! Vrea ca omul să reîntre în starea de natură pentru ca apoi în locul societății de azi să se grupeze de nou, în grupuri libere, după pofta fiecui.

Admit dar *natura socială* a omului, dar vor se distruge tot ce omul împins de *aceasta natură* a ciădit în decurs de mii de ani și să-l readucă în starea-i primitivă. Iată, monstruositatea doctrinei anarhice, care astfel fiind, și mijloacele, de cari se folosește, nu pot fi decât tot așa de monstruoase.

Nu ne vine deci să credem, că socialiții, cari prin însași doctrina lor își pun toată nădejdea în *societate* și în organele ei, pe care vor să o reformeze ce-i drept dar în virtutea unor principii de asigurare obligatorie și nu prin distrugere, — să fi fost autorii morali a-i odioasei crime.

În contra unor astfel de halucinații și socialiții, alături de întreagă societatea sunt dator să se apere cu aceleași măsuri. Dl. I. B. Atianu a fost lovit în calitate sa de reprezentant al societății, întreagă societatea trebuie să răspundă acestei lovituri. Și mai bine va răspunde atunci, când înfierând astfel de deprinderi fioroase, se va pune pe lucru, va vindeca rănilile, de cari sângeră țara și va ridica România la nivelul civilizațiunii și a cerințelor ei morale.

Sfârșitul crizei.

Suntem departe încă de a putea vorbi peste tot de un sfârșit al crizei politice la noi. S'a ajuns totuș, că după o criză de 9 luni, care a ținut țara în încurcătura intrigelor și speculațiilor egoiste ale partidelor, avem în sfârșit un guvern responsabil în Ungaria. Ce voește acest guvern și ce va putea să îndeplinească, nimeni nu poate să prezică cu certitudine. Probabil că și guvernul acesta va fi numai o încercare de tranziție și că nici el nu va apuca pe acel drum, care singur poate să asigure desvoltarea statului ungar, și anume ca desbărându-l de separatismul miop al castelor stăpânitoare, să-l călăuziască spre temelii solide a-le unei organizații cu adevărat democratice.

După câte s'au scris până acum despre programul guvernului, s'ar părea că acesta în primul rând va avea de rezolvit reforma electorală. Aceasta înseamnă nu spune mult: trebuie să vedem mai întâiu ce conține în detalii proiectul reformei. Cochetarea dlui primministru cu Tisza și Andrassy, a căror păreri în acest punct ne sunt cunoscute, ne face să nu legăm mari iluzii de aceasta reformă. Dar nu voim să judecăm viitorul.

Fapt e, că dacă guvernul Khuen ar veni într'adevăr cu sufragiu universal, fără cens și

pluralitate, ar aduce într'o ciudată încurcătură tocmai partidul, de care are mai mult să se teamă, partidul independent. Și ar avea cu sine într'o luptă electorală, pe care nu o poate încunjură, majoritatea țării. Iar dacă totuș ar' fi învins, dacă fratele sforăitoare patriotice vor mai putea seduce pe *alegători*, atunci nu-i rămâne decât să apeleze la *massele poporului*, octroind o lege electorală largă.

Se mai vorbește de statificarea administrației, care încă ar forma un punct din programul dlui Khuen. Noi credem, că aceasta chestie ar putea veni la ordinea zilei numai după ce se va fi introdus odată sufragiu universal și în acest caz, va fi nevoie ce-i drept de o *reformare* a administrațiunii conform cerințelor democratice, nu va avea înseamnă sens *statificarea* ei, căci ar face în multe privințe iluzorii tocmai intențiile urmărite prin sufragiu universal.

În preajma noilor alegeri.

Pe la mijlocul lunii Mai se vor face noii alegeri parlamentare la noi. Poate nu va fi indiferent pentru publicul cetitor să dăm câteva cifre, din cari se va putea vedea cu ce șanse putem intra în viitoarea luptă electorală. Va fi pentru cei buni un indemn mai mult de a-și face datoria, pentru cei slabi va fi o admoniție, care să le redea încrederea. Cu toată insuficiența legii electorale de azi, care ne este cum nu se poate mai nefavorabilă, avem totuș în 44 cercuri majoritate absolută. Din aceste 44 cercuri, în 33 cercuri electorale majoritatea românească este așa de covârșitoare încât presupunând, că nu s'ar recurge la cele mai drastice mijloace de teroare, învingerea partidului național român este asigurată. În celelalte 11 cercuri electorale majoritatea voturilor românești e de circa 50—60 voturi. Dar în afară de aceste cercuri, voturile românești în alte 40 de cercuri dau o minoritate așa de remarcabilă, încât cu voturile lor pot cu certitudine hotărî învingerea candidatului, pe care ei îl vreau, în caz că ar fi dată lupta între doi sau mai mulți candidați străini. Nu suntem dar, nici chiar astăzi o masă neglijabilă și avem toată încrederea în conducătorii noștri, că vor ține seama de poziția ce ocupăm și nu se vor lăsa seduși ori momiți de vorbe frumoase.

Nedreptatea sistemului electoral de azi se vede înseamnă cum nu se poate mai clar tocmai din cifrele arătate. Românii dau 180% din populațiunea țării și totuș din 1.200.000 alegători, numai circa 100.000 alegători sunt români, adică abia 10% din proporția alegătorilor; iar din 413 cercuri electorale abia în 44 cercuri sunt românii în majoritate, adică tot numai 10% a cercurilor electorale, ceea-ce dovedește *împărțirea nedreaptă a cercurilor*.

Unde să mai punem mijloacele de teroare a-le guvernelor anterioare, cari ne-au scos cu puterea și din pozițiile ce le aveam?

Dar dată fiind, aceasta situație, care nu cadrează într'u nimic cu valoarea, ce reprezentăm, fie-ne iertat să exprimăm o dorință, care să fie o cinosură pentru cârmuitorii politiceii noastre naționale și anume: că ceea ce nu putem să demonstrăm cu numărul, să demonstrăm cu valoarea puștinilor aleși.

Să lăsăm celebritățile locale să-și indeplinească rolul în cercul lor, și să ne tragem în parlament numai oameni, cari pot să stea la înălțimea cauzei mari și grele ce o reprezentăm. Situația politică, ce ni-s'a creat nouă în statul ungar este peste tot de așa, încât singura direcție fără greș în stăruințele noastre, este întoarcerea în noi înși-ne, este cultivarea caracterului, recunoașterea vredniciei și urmarea pildei bune.

Si sub aceste semne, ori ce se va întâmpla, eu nu mă tem de viitorul cauzei noastre.

*

Deputatul Mihali și Khuen Hédervári.

Deputatul Mihali, președintele partidului naționalităților a fost în fine invitat de noul prim ministru Kuen Hedervári la o convorbire.

Nu punem pond pe discuțiile ce s'au urmat, căci suntem obicinuiți să nu ne mai credem în vorbe. Dar și altfel cât a transpirat în foi din miezul discuțiilor, ce s'au urmat, ne aplegem cu aproape nimic. Numai când i-l vom vedea pe dl Kuen în lucru, vom ști la ce ne putem aștepta. Un lucru e sigur însă, că deputații noștri nu se vor lăsa momiți de vorbe frumoase, ci conștienți de răspunderea grea, ce le dă încrederea toată a poporului românesc. vor ști în aceste momente hotărâtoare pentru dezvoltarea viitoare a lucrurilor, să elupte acele drepturi naționale. cari sunt condițiunea ori-cărei libere dezvoltări.

Totuși o mică concesie este și în convorbirea, ce i-s'a acordat dlui Dr. Teodor Mihali. Ne aducem aminte cum înainte cu patru ani grupul deputaților naționaliști, nu a fost recunoscut ca partid, nu i-s'a dat loc în comisia și eră terorizat și huiduit pe toată linia. Invitați mai târziu de dl Francisc Kossuth să-și designeze un om în comisia băncii autonome, deputații naționaliști prin rostul dlui deputat Maniu au respins această onoare, cerând să fie întâiu reeunoscuti și tractați intru toate ca partid parlamentar. Dl Kossuth însă nici nu a vrut să audă de împlinirea acestei pretențiuni juste.

Acum, grație tinutei demne și consecvenței de fier a deputaților noștri, s'a ajuns ca noul prim-ministru se confereze cu președintele partidului naționalist în această calitate, ceace deși e tot ce se poate mai loial și logic, totuș în raporturile noastre e un succes și acesta.

Informațiuni.

Succesele unui medic român. Lumea științifică medicală este sub impresia succeselor strălucite științifice ale dlui Toma Ionescu distinsul medic român din București. Ionescu a inventat o soluțiune de stovaină și stricnină, care prin injecțiune întrebuintând o punctură spinală sus, are darul să ia orice dureri bolnavului, lăsându-l înse în deplină conștiență. După cum explică dl Ionescu, metoda sa are două puncte esențiale de noutate: punctiunea se face la un nivel al coloanei vertebrale apropiat cu regiunea, în care se va opera; se întrebuintează o soluțiune anestetică, care grație adăuțiunii strocinei, este tolerată de centrele nervoase de sus. Aceasta descoperire a dlui Ionescu este de o înșeninatate extraordinară și-i asigură un nume în șirul celebrităților medicale ceea-ce ne mândrește și pe noi.

*

† I. Rusu—Șirianul. A murit și acest viguros bărbat, acest devotat luptător și credincios tovarăș.

Numele lui este așa de alipit, de concrescut cu istoria luptelor noastre din ultimele două decenii încât ne pare de necrezut dureroasa știre a încetării sale din viață, și și astăzi parecă căutăm scrisul său așa de limpede și de viu în coloanele ziarului, ce l'a redigiat cu atâta conștiență și pricepere.

Ioan Rusu Șirianul era pelângă gazetarul distins și bine pregătit și o figură de agitator în înțelesul cel mai bun al cuvântului. Nimeni ca el nu știa să pătrundă la inima poporului exerciind asupra-i o putere așa de fascinatoare. Simpatie și ca exterior, eloquent, entusiast și pururea gata să-și ia partea în lupta ce o purtăm I. Rusu Șirianul s'a vîrit în inimile tuturor, încât să nu-l mai putem uita. Pentru aceea pierderea lui, ne umple sufletul de jale și ne lasă nemângăiați.

*

† Dna O. C. Tăslăuanu. O altă știre dureroasă ne-a vestit telegrafal mai zilele trecute: este încetarea din viață a dnei Tăslăuan, soția confratelui nostru O. C. Tăslăuanu, directorul »Luceafărului«. Adânc mișcați, trimitem prictinului nostru greu lovit, un cuvânt de îmbărbătare, urându-i din inimă putere multă ca să poată suporta și aceasta nemiloasă încercare.

*

Informațiuni locale. În scara de Sân—Vășii a aranjat tinerimea academică din loc o scrată literară artistică, care a reușit pe deplin. A cetit o discitație cu spirit și foarte drăgălașe dl Al. Ciura, ear dl Dr. V. Nițescu a cetit conferența, ce o dăm la alt loc în corpul revistei Acest prilej a fost folosit pentru a i-se face dlui N. Iorga o manifestație de simpatie foarte entusiastă A fost foarte reușită melodrama de Păun »Trilogie« predată de dsoarele Rozica Căpușan. Lucia Mureșian și Irina Nistor. Dsoara Căpușan reprezinta poezia, dsoara Mureșan muzica, iar dsoara Nistor pictura. Toate și-au achitat rolul perfect și au oferit publicului un prilj de distracțiune cum rar ni s'a mai dat să avem A plăcut mult ouvertura de I. Mureșian »Erculeanu« executată la pian de dsoara Eugenia Deac și I. Mureșianu. Punctul de forță înse a fost în tot cazul prestarea la pian a dsoarei Lucia Mureșan, care ne-a delectat cu două bucăți din Mendelsohn și Beethoven

Păcat, că publicul s'a îndepărtat așa de vreme, dovedind de nou ce relații sociale defectuoase sunt în mica noastră cetate.

*

Două tablouri. De câteva zile sunt expuse în sala de lectură a casinei române din loc două splendide tablouri ieșite de sub penelul măestru al pictorului academic A. Zeiler. Unul reprezintă pe părintele canonic Bunca în mărime aproape naturală și este așa de reușit încât aștepti parcă să ți grăiască Celalalt tablou »Din suferințele noastre«, ne redă crucea lui lăncu distrușă cu dinamită. Se vede clar trupul lui Hristos sfășiat în două, foarte fidel și reușit ne apare Blajul și regiunea Blajului, cum se vede de pe dealul viilor, iar în dreptul crucii sfărâmate un preot român, cu pălăria în mână simbolizează așa de expresiv suferințele zilelor de azi. Este un tablou mișcător, în fața căruia te cuprinzi de jale și de evlavie.

Suntem informați, că confratele nostru italian, dl Zeiler, care de câțva timp este oaspele iubit al societății noastre, are în vedere să ne dea o serie de astfel de tablouri inspirate din istoria suferințelor noastre. Li suntem mulțămitori pentru această delicată atențiune și-i dorim să-și afle compensația deplină în dragostea, cu care urmăm străduințele-i nobile și ostenelele-i mari.

Bibliografie—Reviste. Din cauza lipsei de spațiu, regretăm că nici de data asta nu putem da o recenzie asupra nenumăratelor cărți și reviste, ce ne vin la redacție. Vom da-o însă amănunțit în numărul nostru viitor. Și până atunci însă anunțăm apariția unui volum de poezii »Luminisuri« datorit dlui A. Stavri, cu care ne vom ocupa la »Cronica literară«. Asemeni ne umple de bucurie avizul, ce-l primim despre hotărârea frumoasă a dlui M. Strajanu, distinsul colaborator al revistei noastre, de a ne da în volum o »Expunere resumată asupra filozofiei lui Schopenhauer«. Doritorii a primi această carte au a se adresă dlui M. Strajanu, Craiova, str. 14 Martie Nr. 5.

Redactor responsabil: IOAN MIHU.